

31. sätta hämsko på

A straffa
B förbjuda
C bromsa
D övervaka
E kräva
32. utsira

A formulera
B servera
C planera
D dekorera
E variera
33. inkonsekvent

A icke påvisbar
B icke medgörlig
C icke följdriktig
D icke avsiktlig
E icke användbar
34. lägga sig

A ångra sig
B offra sig
C skydda sig
D utbreda sig
E lugna sig
35. mankemang

A krångel
B skuld
C tur
D oro
E slump
36. brokad

A schackdrag
B stridsåtgärd
C balkongräcke
D sidentyg
E gatuslagsmål
37. quisling

A envåldshärskare
B förfalskare
C avhoppare
D landsförrädare
E kuppmakare
38. evaluera

A utesluta
B utveckla
C underskatta
D upphäva
E utvärdera
39. klyscha

A gammal vana
B dåligt skämt
C gott råd
D fin vink
E tom fras
40. lösmynt person

A en som tiger och samtycker
B en som är hänsynslöst ärlig
C en som pratar bredvid mun
D en som försöker ställa sig in
E en som aldrig lyssnar på andra

PROVET ÄR SLUT. OM DU HAR TID ÖVER, GÅ TILLBAKA OCH KONTROLLERA DINA SVAR.

Högskoleprovet[©]

BLOCK 3

Svarshäfte nr.

DELPROV 6 ORD f

Anvisningar

Varje uppgift inleds med ett ord i fetstil. Under detta finns fem svarsförslag. Välj det svarsförslag som **bäst** motsvarar innebörden av det fetstilta ordet. Endast ett svarsförslag är rätt.

Övningsexempel 1

förlå

- A stå ut
- B klara av
- C bli över
- D hjälpa upp
- E räcka till

Förlå betyder ungefär samma sak som *räcka till*. Rätt svar är alltså **E**.

Övningsexempel 2

mjärde

- A kartställ
- B fiskeredskap
- C utställningsskåp
- D skjutvapen
- E vägbeläggning

En *mjärde* är ett slags *fiskeredskap*. Rätt svar är alltså **B**.

Alla svar ska föras in i svarshäftet. Det ska ske **inom** provtiden.
MARKERA TYDLIGT!
Om du inte kan lösa en uppgift, försök då att bedöma vilket svarsförslag som verkar mest rimligt.
Du får inget poängavdrag om du svarar fel.

På nästa sida börjar provet som innehåller **40 uppgifter**.

PROVTID: 15 minuter

BÖRJA INTE MED PROVET FÖRRÄN PROVLEDAREN SÄGER TILL!

1. princip

A slutsats
B erfarenhet
C påstående
D grundregel
E invändning
2. offerera

A begränsa
B avstå
C erbjuda
D uppskjuta
E tillägga
3. däst

A uttorkad
B indränkt
C smittad
D skrytsam
E övermått
4. vakans

A praktikplats
B arbetslöshet
C långvarigt vikariat
D obesatt tjänst
E semester
5. instinktiv

A tillgiven
B omedveten
C förtroendeingivande
D självupptagen
E känslösam
6. med berätt mod

A avsiktligt
B överdrivet
C oplanerat
D inspirerat
E förhastat
7. misskänd

A obegåvad
B underskattad
C föraktad
D vanvårdad
E förbrukad
8. diskret

A medelmåttig
B lättsam
C finkänslig
D godtrogen
E inbunden
9. acklimatisera sig

A hämta sig
B vänja sig
C öppna sig
D beklaga sig
E samlä sig
10. fason

A inställning
B anvisning
C värdering
D utformning
E förolämpning
11. det glunkas

A det sägs
B det befaras
C det väntas
D det tittas
E det smusslas
12. eufori

A välljud
B olust
C utbrott
D förvandling
E lyckorus
13. gå igenom ekluten

A se tiden an
B bli hårdad
C ta illa upp
D begå misstag
E ge sig på
14. förtret

A ondska
B hån
C obehag
D svek
E skam
15. hausse

A aktieutdelning
B värdepapper
C kursstegring
D börsfall
E räntereglering

16. vulgär

A retlig
B inåtvänd
C grov
D sträng
E listig
17. bedyra

A uttrycka
B eftertrakta
C uppskatta
D försäkra
E uppvakta
18. rotvälska

A gammalt talesätt
B lögnaktigt påstående
C obegripligt språk
D skamligt förslag
E elakt förtal
19. sisufosarbete

A tankearbete
B samarbete
C skrivbordsarbete
D dubbelarbete
E evighetsarbete
20. satsuma

A ökenvind
B hundras
C dragkärra
D citrusfrukt
E sidendräkt
21. förliden

A nyligen anländ
B förstfödd
C sist förfluten
D nästkommande
E sent påbörjad
22. repressalier

A lagöverträdelser
B nödåtgärder
C upprorshandlingar
D hämndaktioner
E hotelser
23. avmätt

A slö
B säker
C fri
D blyg
E stel
24. tabernakel

A känselspröt
B svårtolkat meddelande
C bönehus
D stormigt uppträde
E stjärnbild
25. antagonist

A förtryckare
B motståndare
C vanelögnare
D förföljare
E dagdrivare
26. embargo

A fraktkostnad
B överlast
C handelsförbud
D förpackning
E godstransport
27. ramaskri

A självömkan
B glatt tillrop
C samvetsnöd
D högljudd klagan
E dödsångest
28. vara begiven på

A vara svag för
B vara trött på
C vara bekymrad över
D vara uppmärksam på
E vara utsatt för
29. fraternisera

A skapa splittring
B göra upp
C umgås kamratligt
D märka ord
E söka stöd
30. resignation

A uppgörelse
B ånger
C återhämtning
D hänsyn
E uppgivenhet

Högskoleprovet[©]

Svarshäfte nr.

BLOCK 5

DELPROV 9 LÄS i

Anvisningar

Provet består av fem texter från olika ämnesområden. Texterna är skrivna av olika författare och är ibland bearbetade för att passa in i provet.

Till varje text hör fyra uppgifter. Varje uppgift består av en fråga med fyra svarsförslag. Ett av dessa är rätt.

Ibland kan du klart se att ett av svarsförslagen är rätt och de andra fel. Ibland verkar först flera svar mer eller mindre rimliga. Då måste du, genom att jämföra de olika svarsförslagen, välja ut det som med stöd av texten **bäst** besvarar frågan.

Observera att du ska lösa uppgifterna med ledning av den information som ges i respektive text.

Alla svar ska föras in i svarshäftet. Det ska ske **inom** provtiden.

MARKERA TYDLIGT!

Om du inte kan lösa en uppgift, försök då att bedöma vilket svarsförslag som verkar mest rimligt. Du får inget poängavdrag om du svarar fel.

På nästa sida börjar provet som innehåller **5 texter** och **20 uppgifter**.

PROVTID: 50 minuter

BÖRJA INTE MED PROVET FÖRRÄN PROVLEDAREN SÄGER TILL!

Tillstånd har inhämtats att publicera det upphovsrättsligt skyddade material som ingår i detta prov.

BETYG OCH SORTERING

I den franske pedagogen Célestin Freinets bok *För folkets skola* presenteras 30 pedagogiska konstanter. De utgör "grundvalarna för det pedagogiska förhållningssättet i den moderna skolan". De kompletterar de tekniska råd och metodiska anvisningar som Freinet gett i handledningen *Comment démarrer?* (Hur sätter man igång?).

Konstant nr 19 lyder "Betyg och sortering av barn är alltid av ondo". Här tar Freinet avstånd från bristfälligheten i mätmetoderna. Godtyckligheten hos de kriterier som används vid betygsättningen kan göra att betygen blir dubbel så höga hos den ene examinatoren som hos den andre. Han kritiserar också "missbruket av matematiken" och en "inhuman användning av statistiken" som leder till en sorteringseffekt där t.o.m. bråkdelar av poäng kan sätta en elev före en annan. Det enda som kan ges rättvisa betyg är sådant som går att mäta. Därför, menar Freinet, "reduceras förståelsen och funktioner som intelligens, kreativitet, uppfinningsförmåga, sinne för konst, naturvetenskap och historia till ett minimum".

Samma konstant inleds: "Betygsättningen skulle vara av värde om den var objektiv och rättvis". Det kan tyckas som om Freinet inte är riktigt klar här, formuleringar på olika ställen i *För folkets skola* antyder en viss kluvehet i betygsfrågan. Å ena sidan framhåller han vikten av kontroll och premiering samtidigt som han tar avstånd från utslagning, sortering och elitism. Styrkan i Freinets syn på undervisning är att den går ut på att utveckla hela personligheten till en handlingskraftig, engagerad och ansvarsställande social individ. Eleven måste få känna att han/hon duger, kan och behövs. I Freinets skola är alla lika värda och lika viktiga, där är det naturligtvis otänkbart att rangordna barnen. "Var och en kan och bör skaffa sig kunnskap i de manuella och intellektuella aktiviteter som han har lust till. Var och en kan vinna framgång på sitt eget sätt och efter sina egna anlag..." Elevernas arbeten och aktiviteter ska emellertid alltid utvärderas. Men det är inte läraren som enväldigt ansvarar för bedömningen. Den sker i samråd med eleven själv samt kamraterna i klassen.

Hur man ska tolka Freinets uttalanden om kontroll, premiering, intyg osv, är naturligtvis svårt att avgöra för en som inte följt Freinet på nära håll och tagit del av alla hans synpunkter i tal och skrift, på seminarier, på hans skolor och i undervisningen där. Dessutom måste man veta något om den aktuella debatten, vid tiden för hans uttalanden. Klart är dock att Freinet uppmärksammat frågan vilket kommer till uttryck i hans funderingar kring diplomsystem, premiering, kontroll och utvärdering. Dessa frågor är minst lika aktuella idag när ett nytt betygssystem diskuteras. Argumenten för och emot betyg är samma, då som nu: "Eleverna behöver en 'morot'. Eleverna måste få ett 'kvitto' på vad de kan och har lärt sig. Oengagemang och slöhet ska påtalas. Ett snyggt och omsorgsfullt utfört arbete ska belönas. Vi måste ha ett urvalsinstrument så att vi får rätt man på rätt plats. En rättvis fördelning på högskoleplatser kräver betyg." – "Eleverna ska lära sig att samarbeta, inte konkurrera. Det går inte att sätta rättvisa betyg. Prov och betyg styr innehållet i undervisningen. Yrkunskaper och utantillrabbel premieras före förståelse och handlingsberedskap. Eleverna ska känna att de duger och uppmuntras i det de kan."

Dessa är några av de argument som förekommer i dagens betygsdebatt. Det är alltså inte lite som förväntas av detta instrument. Betygsbegreppet täcker in alldeles för mycket för att kunna hanteras i en diskussion. Av betyg krävs att de ska kunna motivera, förstärka önskvärda beteenden, visa vilka kunskapsmål som nåtts, stimulera till samarbete och socialt ansvar, vara underlag för rättvisa urval osv. Det tycks som om det skulle ligga någon typ av magi i betygsbegreppet. Frågan är då om det är tillämpningen eller begreppet som ska ändras?

Freinet föreslår själv att ordet ska ändras när han förespråkar "diplom och gesällprov". Diplomet kan vara ett materiellt upp-

skattningsbevis för ett arbete eller en handling. Det kan också vara beröm under ett utvärderingspass. Vem som helst kan få en sådan utmärkelse för en uppskattad insats. Gesällprovet erbjuder en möjlighet att pröva om man kan bemästra ett synligt och klart definierat mål eller krav. För många innebär betyg att människor stämplas och klassificeras. Sortering, vad gäller människor, har en starkt negativ klang. Den antyder en klassificering i "bättre och sämre" eller "duger, duger inte". Vi upprörs också över godtycket och orättvisan i betygsättningen. Däremot är vi ganska indifferent eller t.o.m. positiva till intyg efter genomgångna kurser. Simborgarmärket är ett bevis på att vi har uppnått en klart definierad kompetens. Det upplevs inte som orättvist att det finns A, B, C och D som tillägg i ett körkort. De som avlagt ett simprov eller har tagit körkort vet i förväg vad som förväntas av dem. De har gjort sitt "gesällprov" av eget val och fri vilja. Det är inte ett nålsöga som alla i kollektivet tvingas att passera samtidigt.

Eleverna ska få respons på sina arbeten. Vad de gör i skolan har betydelse för andra. Därför är utvärderingar viktiga. På det individuella planet innebär utvärdering att eleven själv reflekterar över det egna utförda arbetet. Dessa reflektioner kommenteras av läraren, skriftligt eller muntligt. Arbeten av offentlig karaktär, t.ex. bidrag till veckoboken, redovisning, ansvar för akvariet etc, kan också utvärderas av klasskamraterna. Den kollektiva utvärderingen sker återkommande på klassråd och andra samlingar. Dessa utvärderingar rör främst sådana aktiviteter som hela klassen eller grupper av klassen är involverade i. Det handlar om klassens liv och kan vara studiebesök, konflikter, temaarbeten, vikarier, läxor, teater... Att utvärdera är att dela ansvaret. Det är också ett sätt att lära sig nyansera och att ge konstruktiv kritik, liksom att lära sig hantera synpunkter på ens egen person och ens egna handlingar.

Freinets lösning på betygsdilemmat var alltså att överge det centrala begreppet betyg och i stället behandla var sak för sig. För honom fanns det inget generellt, övergripande betygsbegrepp som innefattade respons, kontroll, motivering, urval, bedömning, utvärdering, diplom och gesällprov.

I de klasser där man idag tillämpar Freinets principer och tankar är utvärderingen ett viktigt instrument. I en del klasser betonas den individuella utvärderingen mer än den kollektiva. Det förekommer att utvärderingen skickas hem för underskrift, ibland t.o.m. på förtryckta blanketter. Här handlar det alltså om betygsfunktionen som en bekräftelse på och en bedömning av ett utfört arbete. Många av dagens freinetlärare känner ett behov av att bekräfta elevernas arbeten, precis så som Freinet troligtvis kände när han argumenterade för diplom och kontroll.

Ett primärt mål med skolarbetet är att eleverna utvecklar läslust och skrivflöde och att de når en god kompetens i dessa språkliga aktiviteter. Det kommunikativa inslaget är centralt i alla freinetklasser. Det är också viktigt att eleverna utvecklar sin nyfikenhet och att de lär sig att bejaka den. Kreativitet är ännu en viktig egenskap. Eleverna ska också utvecklas till sociala, ansvarsställande individer. Detta förutsätter naturligtvis att de trivs med sig själva – självkänslan och självförtroendet måste utvecklas och förstärkas. Därför ska allt arbete värderas lika, såväl det intellektuella som det manuella. Freinet talar om värdet av "det trevande försöket". Det innebär att skolan ska stimulera barnen att vara nyfikna, att välja problem och planera sitt arbete. De ska uppmuntras att prova olika sätt att undersöka och att nå lösningar. Det måste också vara tillåtet att misslyckas.

För att ge eleverna en möjlighet att själva ta ansvar för sitt arbete och att tillämpa "det trevande försöket", måste de också få möjlighet att disponera tid för planering, genomförande och utvärdering. Denna tid får ofta beteckningen Eget Arbete (EA) på veckoschemat. Ett övergripande syfte med EA är att eleverna ska ta sitt arbete på allvar och att de ska uppleva engagemang, att det de gör är betydelsefullt. Därför strävar man efter att ha

Uppgifter till texten EUTROFIERING

17. Vad är det grundläggande kännetecknet för eutrofa vatten?

- A Höga halter av syreförbrukande mikroorganismer.
- B Höga halter av näringsämnen.
- C Låga halter av syre.
- D Låga halter av organiska ämnen.

18. Vad blev enligt texten resultatet när biologisk avloppsrening infördes?

- A Utsläppen av syreförbrukande ämnen minskade kraftigt, men utsläppen av näringsämnen hämmades inte nämnvärt.
- B Näringstillförseln reducerades markant i många vatten, vilket i många fall ledde till att tidigare utkonkurrerade arter återkom.
- C Utsläppen av näringsrikt avfall från industrin minskade, men hushållens utsläpp av organiska ämnen kunde inte begränsas.
- D Syrehalterna steg i de flesta vatten till en normal nivå, vilket på sikt medförde att också igenväxningen kunde hejdas.

19. Vilken negativ konsekvens av tilltagande eutrofiering framhålls framför allt i texten?

- A Minskad växtlighet i strandområdena.
- B Minskad vattenavrinning.
- C Minskad biologisk mångfald och variation.
- D Minskad förekomst av syreproducerande organismer.

20. Vilket av nedanstående påståenden om igenväxning har täckning i texten?

- A Igenväxning är en följd av att syrebrist uppstår.
- B Igenväxning betraktas i dag inte längre som något allvarligt miljöproblem.
- C Igenväxning kan bekämpas effektivt genom biologisk avloppsrening.
- D Igenväxning är en spontan utveckling som kan äga rum också utan mänsklig påverkan.

EUTROFIERING

Långt innan försurningen av sjöar och vattendrag identifierades som en utbredd miljöförstöring hade andra, mer lokala vatten-vårdsproblem blivit kännbara. Avlopp från städer och industrier vållade redan kring sekelskiftet bekymmer med stank, nedskräpning och smittospridning, speciellt i de fall utsläppen tillfördes en mindre sjö eller å. Utsläppens innehåll av organiskt material bröts efterhand ned av mikroorganismer i vatten och botten-sediment, men eftersom sådan nedbrytning förbrukar syre förekom också problem med syrebrist och fiskdöd.

Dessutom innehöll avloppsvattnet stora mängder näringsämnen. Detta näringstillskott åstadkom en kraftig övergödning eller *eutrofiering* av de sjöar som tog emot utsläppen. Växtligheten tätnade längs stränderna, förekomsten av planktonalger flerfaldigades, och döda växter och djur ansamlades i allt tjockare sedimentlager på bottnarna. I och med att de förorenade sjöarna blev grundare kunde vassbälten och annan vegetation vandra längre ut från strandlinjen – de fria sjöytorna krympte allt mer.

En måttlig eutrofiering av ett ursprungligen näringsfattigt vatten behöver ingalunda medföra minskad biologisk variationsrikedom. Den ökade tillväxten av planktonalger gynnar åtminstone till en början faunan i vattnet, och produktionen av fisk stiger märkbart. Bottenvegetationen kan tättna till sammanhängande "undervattensängar" där både växtätande och smådjursätande sjöfåglar finner föda. Vissa arter som är beroende av näringsfattiga förhållanden försvinner, men andra tillkommer; ofta kan man notera en viss nettoökning av artantalet bland såväl växter som djur.

Om eutrofieringen fortskrider börjar artrikedomen emellertid åter avta. Förekomsten av planktonalger ökar så kraftigt att vattnet blir grumligt, vilket missgynnar bottenvegetationen eftersom ljusförhållandena försämras.

Längs stränderna blir bältena av säv och vass så täta att de börjar konkurrera ut annan vegetation. Igenslamningen av bottnarna utanför dessa bälten slår ut rosett växterna, och från sand- och klippbottnar försvinner nålsäv, hårling och småbladiga nateväxter. Fastsittande kiselalger trängs undan av snabbväxande, trädformiga grönalger. En alggrupp som särskilt missgynnas av eutrofiering är kransalgerna – bland dem har ett halvdussin arter nu helt försvunnit från de vatten där de tidigare iakttagits. Utvecklingen är förmånlig för karpfiskar såsom mört och braxen, medan abborre, löja och elritsa trängs tillbaka.

I en starkt eutrof sjö, dvs. en sjö med mycket höga halter av näringsämnen, är växtplanktonmängderna synnerligen rikliga. I sjöar med måttliga djup kan planktonfloran förbli artrik även under sådana förhållanden, bl.a. eftersom många planktonarter utvecklas i de grunda strandzonerna och gynnas om dessa har stor utbredning. I djupare vatten är det dock bara ett begränsat antal arter, framför allt inom gruppen blågrönalger, som på bekostnad av flertalet övriga arter förmår dra nytta av den stora näringstillgången. Sommartid kan blågrönalgerna under långa perioder massutvecklas – "blomma" – och flyta upp mot ytan i tjocka anhopningar.

Den intensiva produktionen av planktonalger och annat organiskt material får samma följd som om sjön hade tillförts organiska ämnen från någon föroreningskälla: När algmassorna dör, sjunker till botten och bryts ned kan syreförbrukningen bli så hög att merparten av botten djuren och i en del fall även fisken slås ut av syrebrist. Många arter, däribland kräftdjur, försvinner redan vid måttlig syrebrist. Bland glattmaskar och fjädermygglarver förskjuts dominansen från arter med stort syrebehov till hemoglobinförsedda arter som effektivare tar upp små syremängder.

Till följd av bristen på ljus nere i vattnet saknar kraftigt näringsbelastade sjöar också bottenvegetation på djup överstigande någon meter. Även detta bidrar till att starkt eutrofa vatten kan vara betydligt artfattigare än sjöar och vattendrag med måttliga näringshalter.

Sjöarnas igenväxning är delvis en naturlig process som fortgått allt sedan de bildades. Den eutrofiering som under vårt sekel orsakats av människan har emellertid drastiskt påskyndat denna process. I vissa kraftigt näringsbelastade sjöar, däribland Ringsjön och Finjasjön i Skåne, tog övergången från måttligt till starkt eutrofa förhållanden bara några få år.

Med början på 1950-talet infördes *biologisk rening* av tätorternas avloppsvatten. Närmare 90 % av den syrekrävande nedbrytningen av organiska ämnen flyttades därigenom från recipienterna – de vattenområden som tar emot utsläppen – till reningsverken.

Industrins utsläpp av organiskt material har därtill kunnat reduceras genom förändringar i tillverkningsprocesserna och genom att driften upphört vid många äldre anläggningar. Den svenska skogsindustrins utsläpp av organiska ämnen har sedan början av 1960-talet minskat med drygt 80 % trots att produktionen av massa och papper under samma period ökat med mer än 50 %.

Utsläppen av syreförbrukande ämnen i inlandsvattnen har alltså framgångsrikt bekämpats, och deras nutida inverkan på faunan i sjöar och vattendrag är jämförelsevis obetydlig. Den biologiska avloppsreningen förmår emellertid bara avskilja en mindre del av växtnäringsämnen i avloppsvattnet. Den kunde sålunda inte förhindra att tätorternas utsläpp av fosfor blev större än någonsin förr i samband med att fosfathaltiga disk- och tvättmedel kom i allmänt bruk på 1960-talet. Normalt är just fosfor ett bristämne i sötvatten. Varje tillskott av detta ämne medför där ökad tillväxt av alger och annan vegetation – man säger att fosfor är det *tillväxtreglerande näringsämnet*.

Trots den biologiska reningen fortgick därför igenväxningen i allmänhet lika snabbt som tidigare. I och med att näringstillförseln på så sätt underhöll en riklig produktion av organiskt material ute i vattnet fortsatte även syrebristproblemen på många håll. I slutet av 1960-talet och under 1970-talet kompletterades flertalet kommunala reningsverk dock med *kemisk rening*, som kan eliminera 90 % eller mer av det obehandlade avloppsvattnets fosforinnehåll. Sedan mitten av 1970-talet är praktiskt taget alla svenska tätortshushåll och mindre industrier anslutna till kommunal avloppsrening, och ca 90 % av utsläppen genomgår i dag såväl kemisk som biologisk rening.

Den förbättrade behandlingen av avloppsvattnet har minskat näringstillförseln till många vattenområden som tidigare blivit starkt eutrofierade av utsläpp från närbelägna tätorter. Åtskilliga arter som trängts undan från de belastade vattnen har därigenom fått möjlighet att återkomma. I Mälarfjärden Ekoln, som tar emot det kommunala avloppsvattnet från Uppsala, har antalet växtplanktonarter under eftersommaren sålunda ökat från mindre än 10 på 1960-talet till omkring 60 idag.

Trots många lokala förbättringar har det sällan gått att påvisa några riktigt storskaliga effekter av insatserna mot tätorternas och industriernas utsläpp av näringsämnen. Ännu kring 1990 låg fosforhalterna i flertalet större vattendrag på ungefär samma nivå som tjugo år tidigare.

En viktig orsak till att eutrofieringen har förblivit ett allvarligt problem i åtskilliga inlandsvattnen är den näring som tillförs från *jordbruket*. Från 1920-talet till 1970-talet genomgick fosforgödslingen av åkrarna en fördubbling, och av allt att döma medförde detta ett ökat läckage av fosfor till närliggande vatten.

I dag har fosforgödslingen åter minskat till 1920-talets nivå, men den fosformängd som finns ackumulerad i åkerjorden är fortfarande oförminskad. Fosfor är visserligen hårt bunden till markpartiklarna, men i samband med kraftig nederbörd kan avrinnande vatten skölja bort betydande kvantiteter jord, och med den en hel del fosfor. Att nederbörden och avrinningen varit rikligare under senare år än på 1970-talet kan därför ha bidragit till att fosforhalterna i vattendragen i allmänhet ännu inte har sjunkit.

Claes Bernes

mottagare till det som produceras och att individuella arbeten ingår i en kollektiv helhet. Det innebär att det kommunikativa inslaget betonas kraftigt. En effekt av denna inställning är att språkutvecklingen stimuleras.

Lärarens roll i Eget Arbete är att handleda, hjälpa till med material, följa individens utveckling samt stimulera och uppmuntra. Lusten att kommunicera, nyfikenheten och kreativiteten störs av en kontrollerande eller sorterande betygsättning. Däremot är individuell utvärdering i form av t.ex. samtal och skriftlig kommunikation bra medel för att stimulera och uppmuntra eleverna. Möjligen kan det finnas anledning för läraren att bokföra elevernas arbeten med kvalitativa omdömen (t.ex. snyggt, bra sammanfattning, mycket avskrift, intressanta slut-

satser, oengagerat etc). Givetvis är formaliserade jämförelser mellan elever i detta sammanhang både meningslösa och skadliga.

Freinet ansåg att det var viktigt att barnet uppmärksammades. Varje individ vill bli sedd. Han får respons på sitt arbete, det tas på allvar och sätts in i helheten i det miniatyrsamhälle som klassen utgör. Diplom och utvärderingar är viktiga instrument för den sociala utvecklingen förutsatt att alla i kollektivet har tillgång till dessa instrument. Freinet införde väggtidningen. Där kan vem som helst diplomera någon annan under rubriken "Jag berömmar!".

Mats Hemberg

Uppgifter till texten BETYG OCH SORTERING

1. Vilket av alternativen anger ett av de argument mot betyg som Freinet framför i boken *För folkets skola*?

- A Betyg är subjektiva omdömen.
- B Betyg missgynnar de redan svaga.
- C Betyg gör eleverna alltför prestationsinriktade.
- D Betyg tar inte hänsyn till hur eleverna fungerar socialt.

2. Vad är enligt texten Freinetpedagogikens övergripande mål?

- A Att utveckla fantasi och konstnärlig talang hos eleverna.
- B Att lära eleverna att ta konsekvenserna av sina egna val.
- C Att klargöra gränsen mellan intellektuellt och manuellt skolarbete.
- D Att fostra eleverna till engagerade och ansvars-kännande individer.

3. Hur kan Freinets lösning på betygsproblematiken bäst sammanfattas?

- A Betygen bör ersättas med skilda instrument för respons och kunskapsprövning.
- B Betygen bör behållas i de fall där kunskapen är mätbar och i övrigt ersättas av gesällprov.
- C Betygen bör ersättas med ett värderingssystem som bedömer hela elevgruppen, inte den enskilda eleven.
- D Betygen bör göras mera rättvisande och också ta hänsyn till kreativitet, social förmåga, handlingskraft med mera.

4. Textförfattaren framhåller en omständighet som komplicerar betygsdebatten. Vilken är denna omständighet?

- A Att betygen förutsätts fylla så många olika funktioner.
- B Att ett fullgott alternativ till betygen ännu saknas.
- C Att elevernas egna synpunkter på betygen inte beaktas.
- D Att verkliga kunskaper och färdigheter inte kan mätas.

ETT LIV I SPEGELLANDET

Påfallande många unga verkar i dag lida brist på inlevelseförmåga. De lever i dykarklockor av prefabricerade beteenden och reaktioner, och tycks sakna verklig kontakt med världen och sina egna handlingar. De verkar inte förstå att det de gör får konsekvenser också för andra. De flyter omkring i ett spegelland, ett *Never-Never-land* mellan verklighet och fantasi och ser bara sig själva och sina egna behov.

Det är något ditåt psykologerna menar när de talar om "narcissistiska personlighetsstörningar".

Psykoanalysen gör gällande att vi alla en gång har varit supernarcissister, eftersom vi alla varit spädbarn. Babyn saknar förmåga att göra skillnad mellan sig själv och omvärlden, dvs modern. Barnet upplever sig själv som allsmäktigt och fullkomligt, det är uppfyllt av det Freud kallar "oceaniska känslor".

Så småningom tvingas dock barnet konstruera en mer realistisk och "mogen" bild av sig själv. Hon inser att hon är svag och beroende av andra och därför måste anpassa sig till de spelregler som gäller i den här världen. Så byggs successivt ett vuxet (över)jag upp. Att bli vuxen är att sakta men säkert låta föräldrarna, och deras normsystem, bli en del av en själv.

I den klassiska freudianska teorin spelar den så kallade oedipala konflikten en primär och avgörande roll i denna process. Barnet attraheras sexuellt av föräldern av motsatt kön. Det utlöser en konflikt, som barnet bemästrar genom att identifiera sig med föräldern av samma kön (som ju till skillnad från barnet har rätt att vara sexuellt attraherad av den andra föräldern). Denna identifikationsprocess är av stor vikt. Om den inte genomlevs, eller om den genomlevs på ett ofullständigt sätt, om den oedipala konflikten störs eller uteblir, riskerar barnet att fastna i den narcissistiska fasen, dvs bildligt talat bita sig fast i modersbrösten.

På 60- och 70-talet började forskare och kulturkritiker presentera indicier på, och teorier om, ett slags personlighetens paradigmskifte. Narcissism blev ett nyckelord. Framförallt västtyska forskare intresserade sig för den "erosionskris" som drabbat den klassiska borgerliga personligheten och för den nya människa de tyckte sig ana i massan av respektlösa, somliga skulle säga häglösa, gängfixerade tonåringar. Den då unge sociologen Thomas Ziehe gav 1975 ut boken *Pubertät und Narzissmus*, och kom därigenom att bli den teoretiker som oftast kopplas till begreppet "den nya socialisationstypen".

För Ziehe var denna "typ" en teoretisk konstruktion, en sammanfattning av tendenser i samtiden – inte ett fixt och färdigt signalement. I viss mening finns "typen" med andra ord inte alls, i en annan mening kan den iakttas överallt i högt utvecklade västliga konsumtionssamhällen. Bland kännetecknen för den nya socialisationstypen återfinns en förskjutning från gammaldags vuxendygder som plikt-känsla och arbetsmoral till mer flytande, diffusa livsstilar fokuserade på omedelbar behovstillfredsställelse och ögonblicklig njutning, en tyngdpunktsförskjutning från att göra (rätt för sig) till att vara (med jämna åren och likasinnade), en identitet som är så svagt utvecklad att individen måste "låna liv" av sin omgivning och ofta drabbas av känslor av tomhet, känslolösthet och överklighet. Livet är det som pågår när man speglar sig i andra.

Narcissistens egocentriskhet, hans jag-fixering, är inte en följd av att jaget är starkt och mäktigt, utan grundar sig tvärtom på det faktum att jaget är bräckligt och infantilt.

I en socialstyrelserapport om ungdomskultur och ungdomsarbete, *Av drömmar väver man* (1984), lyfter ungdomsforskaren Ove Sernhede fram en förståelse av många annars oförklarliga händelser central del av Ziehes och andra socialisationsforskarens teorier:

"När överjaget bildas ur ett svagt och outvecklat jag som står under tryck från primär-narcissistiska allmaktsskrav drabbas det av ett 'storhetsvansinne' som står i skarp kontrast till det reella, svaga jaget. Det uppstår, menar

Ziehe, en 'konflikt mellan överjagets krav och jagets dispositioner'. Den 'gamla' typen av överjag är ett resultat av att allmaktsskraven avvecklas och realitetsanpassas genom den internalisering av samhälleliga krav och förbud som sker via den oedipala konfliktens identifikationsprocesser.

Det är denna identifikation som är på väg att försvinna. Överjaget blir nu istället fast i sin primär-narcissistiska kärna utan att realitetsanpassas. Vi får ett överjag som är omoget men strängt och krävande. Klyftan mellan jaget och överjaget ökar, vilket får till följd att jaget kommer att präglas av skamkänslor på grund av oförmågan att leva upp till allmaktsskraven. Detta är den centrala problematik som återkommer på alla nivåer i karaktäristiken av den 'nya socialisationstypen'. Det är detta som är krisen i självet, krisen för självkänslan och den egna identiteten."

I en not tillägger Sernhede att "*Skam* i detta sammanhang innebär en känsla av att vara förkastad, ovärdig, som den man är, som helhet".

Det sistnämnda är, tror jag, en mycket viktig iakttagelse.

Orealistiska och sjukligt överdrivna förväntningar på verkligheten. Oförmåga att infria dessa förväntningar. Skam – och våldsam vrede när förväntningarna inte infrias. Tre stationer på väg mot katastrofen.

Det förtjänar att betonas att Thomas Ziehe inte i första hand ställer diagnos på unga mördare eller värstingvandalerna. Hans ambition är att fanga upp och formulera tendenser i normaliteten och det porträtt av en ny socialisationstyp han tecknade på 70-talet var väl åtminstone delvis ett självporträtt. Ziehe är född 1947 och var därmed själv en del av den ungdomsrörelse och de då nya kulturella strömningar som bildar det empiriska underlaget för hans teorier. Även om man i dag närmast associerar till den omskrivna Generation X är den "nya socialisationstypen" i första hand en lillebror till 60-talets flummande halvhippie.

Det innebär också att Ziehe, till skillnad från en kulturkonserverativ och pessimistisk skribent som Christopher Lasch som 1979 gav ut den internationella bestsellern *The Culture of Narcissism*, inte är entydigt negativ till de tendenser han lyfter fram.

Denna skillnad mellan amerikanen Lasch och västtysken Ziehe kan delvis förklaras med att den institution – den traditionella patriarkaliska familjen – vars upplösning enligt Ziehe med flera banat väg för den sociala narcissismen, just i Tyskland kunde upplevas som en del av, och en förutsättning för, det nationalsocialistiska barbariet. Tredje Riket var en mönsterfamilj förstörd till monsterformat med Führern som välvilligt och omtänksamt men samtidigt strängt och straffande familjeöverhuvud. För Ziehes generation tyskar var Fadern lika moraliskt diskvalificerad som *Das Vaterland*. Han försköts, förträngdes och förnekades.

I en debattartikel av Peter Schneider påpekar denne att efterkrigstidens Tyskland samtidigt försköt, förträngde och förnekade sin egen våldsbegäret:

"Efter 'ondskans' utbrott ville tyskarna förmå sig själva och omvärlden att glömma ondskans existens, att den när som helst kan bryta fram igen under den tunna civilisationsfernissan. För att inte sammankopplas med de nazistiska fädernas ogärningar försökte den kommande generationen intala sig själv och sina barn att de var befriade från destruktiva och barbariska instinkter. Följden blev att de inte ens kunde hantera de mest blygsamma former av våld. Den som sett med vilken förlägenhet och självövertvinnelse de numera fyrtio- eller femtioåriga fäderna antar sina telningars utmaningar om duell med plastsvärdet vet vad saken gäller."

Faderns frånvaro brukar utpekas som en av huvudanledningarna till att socialiseringen av barn och unga inte längre är vad

Uppgifter till texten MELLAN METAFORER OCH SAKLIGHET

13. Recensenten riktar viss kritik mot Bo Gustavssons diktning. Vad är det han kritiserar?

- A Att livssynen är alltför negativ.
- B Att bildspråket är gåtfullt och svårtolkat.
- C Att ämnesvalet är alltför fantasilöst.
- D Att beskrivningarna är överlastade och poänglösa.

14. Vilket av nedanstående teman återkommer i samtliga av de tre recenserade diktsamlingarna?

- A Det okända
- B Döden
- C Naturen
- D Det ouppnåeliga

15. Recensenten spårar en "antimodernistisk strävan" i de tre nyutkomna diktsamlingar som texten handlar om. I vad består denna strävan?

- A Strävan mot en allt mer dunkel och symbolisk poesi.
- B Strävan att skildra enkla och vardagliga teman.
- C Strävan att undvika symbolik och bildspråk.
- D Strävan att framhålla poesins form på innehållets bekostnad.

16. Vilken funktion brukar landskapsskildringar vanligen fylla i poesin, enligt texten?

- A Att levandegöra diktens formspråk.
- B Att spegla och symbolisera själsliga skeenden.
- C Att ladda abstrakta skildringar med sinnesintryck.
- D Att uttrycka poetens sätt att förhålla sig till sin egen diktning.

MELLAN METAFORER OCH SAKLIGHET

I den svenska åttiotalspoesin kunde man ofta märka en vilja att komma bort från det metaforiska skrivsätt som blivit norm under modernismen. Så är till exempel Katarina Frostensons *Stränderna* (1989) en tveeggad uppgörelse med de modernistiska kardinaldygden bild och liknelse: "att få rentvå havet. Att tvätta bort namnen, låta det vara", ett "lustmord på 'som'". Tveeggad därför att Frostenson hela tiden är medveten om den poetiska bildens stora potential och vilka närmast oöverstigliga hinder som möter den som försöker befria sig från liknelse-tvånget och nå fram till "sakligheten".

I tre diktvolymer, alla skrivna av inte helt purunga poeter, kan man här och var upptäcka spåren av en liknande antimodernistisk strävan – mer eller mindre utförd, och sida vid sida med bildspråkligt och symboliskt poetiserande.

Tom Hedlund är med fem diktsamlingar bakom sig den mest etablerade av de tre. Det har gått tio år sedan han senast publicerade sin poesi i bokform, men den nya samlingen *Skuggan på väggen* har ändå en del gemensamt med sina föregångare. I den självkritiskt resonerande Elegi över landskapet, i *Öppna vägar; skred, spegelbilder* (1984), ironiserade Hedlund över poetens vilja att projicera sina egna stämningar på landskapet och att använda naturen för symboliska syften, att förvandla "färdjordens dricksvatten till en glänsande/rännil i själens landskap". Varför inte "låta en vattensamling få vara sig själv"?, frågade han retoriskt och formulerade därmed en poetik som liknar Frostensons: att låta naturen och sakerna vara – på sina egna villkor.

Redan i *Stormens anatomi* (1981) snuddade han vid detta tema och hävdade att fullmånen, en av de mest liknelsebesudlade företeelserna i poesin, "liknar bara sig själv". I den nya samlingen skriver han i Måndikt vidare i samma raka spår. Med en typiskt hedlundsk, metapoetisk kommentar konstaterar han att någon dikt om månen inte vill bli skriven; månen är redan en dikt, skriver redan sin egen dikt, "men vill inte bli till en dikt på papper, / vill inte bli till på andra villkor än sina egna".

Så har Hedlunds poesi blivit allt mindre metaforisk. Visst kan han fortfarande bygga en hel dikt kring en bild, men den nyktra saklighet som möter en i följande rader befriar inte bara naturen från symbolisk barlast, utan löser också många poetiska knutar:

På morgonen ligger en matta
av fjädrar och dun på gräset.

Bara morgonsolen, inte återskenet
av nattens smärta
får den att skimra.

I Bo Gustavssons *I änglarnas tid*, uppföljaren till debuten förra året, skymtar också något av denna motvilja mot att jämföra det ojämfrörliga, men den är mer utspädd och den sakliga askesen är bara utförd till hälften. Som då han i ett prosastycke beskriver några stenar han funnit vid promenader längs en å: "En är en mjuk, gråvit hälsning från silur. En annan har färgerna hos en kvällshimmel i januari. Den vackraste, blåsvart med glimmer som sänder signaler, kan jag aldrig se mig mätt på." Om det inte varit för det inskjutna "blåsvart med ...", hur fridfullt ändamålslös och just ojämfrörlig hade inte denna sten då verkat – just det som Gustavsson söker; men sedan blir också stenarna, utlagda i en ring, en symbol som får representera jagets och livets olika skikt.

Så går det på hos Bo Gustavsson. Han har en tendens att säga för mycket. En vacker dikt om dammet – både skapelse och död – sopas med en övertydlig avslutningsrad in i ett vinkelrätt hörn, avklädd hela sin hemlighet. En vipas rop blir till en esoterisk handskrift som diktjaget bläddrar i, björkens knoppar är bröstvårtor, bokens dito är tungor...

Oftast sätter han sin tillit just till metaforiken, men för att en sådan typ av poesi ska fungera krävs en epifanisk kraft hos bilderna som "svarta hål" och "nattens rullgardin" (döden) knappast besitter.

Döden är samlingens genomgående tema. I dikt efter dikt uppträder den som en befriare; bland annat i en avslutande prosalyrisk svit roldikter. Tyranner, tortyroffer, koncentrationslägerfångar, svältande barn och det älskande paret från Sarajevo som vi känner från TV, de som sköts av en prickskytte och föll hand i hand, alla undfar de dödens nåd. Paradoxalt gör en livfull empati dessa dikter till bokens starkaste.

Döden är närvarande också i den Via Negativa som Bo Gentili vandrar i den första halvan av sin dubbelvolym *Ingenting annat & Den sista sommaren*. En av Gentilis vägvisare är uppenbart Gunnar Ekelöf, men han har också hämtat en del lärdomar ur åttiotalet. När han i en programdikt formulerar sin poetik blir det kanske för mycket "Frånvarande i det närvarande" och "Närvarande i frånvaron", ändå visar han i andra dikter vilken lockande och samtidigt undflyende poesi en sådan hållning kan resultera i. Gentili lyckas skriva dikt om en svärgripbar verklighet – och han tillåter denna att åter glida ur hans grepp, att behålla en del av sin gåta.

Han söker sig i avskalade, musikaliska stycken ned mot en nollpunkt; mot ett ingenting som är alltings ursprung och alltings slutpunkt, som är odelbarhet och förskingring: "Tidigt och vitt och stilla bortom mörker / och ljus tystnaden faller som snö// faller och virvlar i / vinden tystnaden faller som snö [...] i ett land av ursprung och enhet / – av ingentings enhet".

Vänd mot det andra och okända, vänd bort, ser han det till synes redan kända på nytt, och ser i det bekanta det främmande: "Vill du dokumentera din dag [...] måste du söka/ spåren i det [...] nära ty här i det nära är / ingenting ovanligt och nytt / men annorlunda". Ett sådant sätt att se förutsätter en finkalibrerad känsla för skillnad och självlikhet snarare än för likhet och jämförelse. Gentili har utan tvivel en sådan känsla, det märks både i hans språk och i hans bildhantering. Det ojämfrörliga slipper alla liknelser illasittande tvångströjor, sakled och bildled är ett och detsamma: "lyssna till snön som faller ljudlöst som snö faller".

Här har Bo Gentili hittat en form som är stark och utvecklingsbar. Bokens andra del, *Den sista sommaren*, som består av mer traditionella naturbetraktelser, där det yttre landskapet på hävdvunnet vis fungerar som en resonanslåda för den inre geografins själsdjup (ofta vemodiga molltoner på låg volym), där diktjaget rör sig som nedslaget vittne eller hänförd gäst, bleknar snabbt bort efter läsningen. *Ingenting annat*, bokens första del, är däremot en genomkomponerad och stark samling, med dikter som jag tror har skrivit sig djupt ned i mitt lyriska minne.

Carl Henrik Fredriksson

Epifani = religionsvetenskaplig term för en plötslig (gudomlig) uppenbarelse.

den varit. Fadern har inte längre samma självklara huvudroll i familjen som tidigare. Inte sällan är han bokstavligt och fysiskt förvunnen. I andra fall har han marginaliserats, både som försörjare och fostrare. Moderns roll har därigenom blivit alltmer central. Det är hon som är navet i familjens och barnens liv. Samtidigt är också hennes identitet ifrågasatt och i gungning. Ska hon "förverkliga sig själv" eller "leva för barnen"?

Faderns "frånvaro" och moderns "ambivalens" resulterar i att föräldrarna inte längre på samma sätt som förr fungerar som identifikationsobjekt för barnen. Ziehe hävdar att förhållandet nu snarare tenderar att vara det motsatta, dvs att barnen istället ofta används för att stärka föräldrarnas vacklande identitetskänsla.

Det innebär att den oidipala konflikten förändrats, förtunnats eller helt försvunnit.

Det betyder i sin tur att barnet inte längre följer det freudianska normalschemat. Barnet bygger inte längre en stabil och integrerad personlighet via identifikationen med föräldern av samma kön. Istället blir barnet kvar i en förlängd symbios med en idealiserad modersbild. Det är i det perspektivet man ska förstå unga människors starka beroende av gängidentitet (manifesterad i klädstilar, gruppspråk, musik osv). Gänget blir, med Ziehes formulering, en "social livsmode".

Per Svensson

Uppgifter till texten ETT LIV I SPEGELLANDET

5. Forskaren Ove Sernhede har bland annat beskrivit identifikationsproblemen i samband med den oidipala konflikten. Hur kan man bäst sammanfatta hans beskrivning av en allvarlig identitetskris?

- A Avståndet mellan överjaget och jaget ökar.
- B Jaget anpassar sig inte till verklighetens krav.
- C Överjaget ställer inga krav på jaget.
- D Jaget och överjaget flyter ihop.

6. Textförfattaren refererar till den tyske forskaren Thomas Ziehe och dennes resonemang om "den nya socialisationstypen". Vad är kännetecknande för denna "typ"?

- A Att lita på sig själv och gå sin egen väg.
- B Att vara oberoende och konsumtionsinriktad.
- C Att främst existera i förhållande till sin vänkrets.
- D Att ta avstånd från den egna generationens värderingar.

7. Det talas i texten om att den oidipala konflikten har förändrats under senare tid. Vilken förändring har skett?

- A Barnet identifierar sig numera med föräldern av samma kön.
- B Gänget har övertagit faderns roll i det freudianska schemat.
- C Barnet är för föräldrarna vad dessa tidigare var för barnet.
- D Genom faderns frånvaro går nu identifikationsprocessen via överjaget istället för jaget.

8. Vilken grupp av ungdomar var det, enligt författaren, som Thomas Ziehe framför allt försökte ringa in med begreppet "den nya socialisationstypen"?

- A Så kallade värstingar
- B Hippies
- C Generation X
- D Så kallad vanlig ungdom

CELIAKI

Sedan början av 1970-talet har celiaki blivit en allt vanligare diagnos bland svenska småbarn; antalet som får diagnosen har ökat från ca 1 till 4 per 1 000 födda. Sedan slutet av 1980-talet har dock antalet nyinsjuknade småbarn i varje årskull stabiliserats på denna höga nivå. Ökningen har kontrasterat markant mot övriga världen inklusive våra närmaste grannländer, som under samma tid noterat stationära och avsevärt lägre siffror, t.ex. Finland 1/1 000 och Danmark 1/10 000 födda barn.

Celiaki innebär intolerans mot gluten, en proteinfraktion som finns i våra vanliga sädeslag, vete, råg, korn och havre. Orsaken är endast delvis känd men klart är att det krävs en samverkan mellan ärftlighet och omgivningsfaktorer, varav kontakt med gluten är en. Immunologiska mekanismer spelar en avgörande roll i sjukdomsprocessen, som leder till att tarmslemhinnan skadas med bristande näringsupptag som följd. Hos små barn leder detta oftast till diarré, dålig viktökning, missnöjdhet och ökad infektionsbenägenhet. Hos äldre barn och vuxna är symtomen däremot ofta diffusa, vilket gör att de ofta misstolkas med försenad eller utebliven diagnos som följd. Detta är olyckligt eftersom obehandlad celiaki ger ökad ohälsa och på sikt även ökad risk för cancer.

Vid misstänkt celiaki säkerställs diagnosen via tunn-tarmsbiopsi, dvs från tunntarmens slemhinna tas ett litet prov som sedan undersöks i mikroskop. Blodprov för analys av antikroppar mot bl.a. gliadin och endomysium kan vara till god hjälp i utredningen. Antikroppar mot gliadin och endomysium är immunologiska markörer i blodet som ofta är förhöjda vid obehandlad celiaki. Med glutenfri kost normaliseras tarmslemhinnan och patienten återfår god hälsa. Det är viktigt med livslång följsamhet till denna specialkost även om symtomen som nämnts ofta är diffusa efter småbarnsperioden.

Varför diagnostiseras celiaki hos småbarn oftare numera? Ingen kan ännu med säkerhet besvara den frågan, men det är framförallt några tänkbara orsaker som diskuteras.

I början av 1980-talet introducerades blodprov för analys av antikroppar mot bl.a. gliadin, vilket kan underlätta utredningen. Tillgång till dessa analyser kan dock inte förklara hela ökningen. Rekommendationerna för spädbarnskost har ändrats så att barn börjar med gluten allt senare; under 1960-talet kunde barn få glutenhaltigt tillägg (modersmjölksersättning) redan vid 1-2 månaders ålder, från början av 1970-talet först vid 4 månader och från 1982 vid 6 månaders ålder. I början av 1980-talet ökades också mängden gluten i flera industritillverkade vällingar och grötar, vilket var en följd av att mängden komjölksprotein sänktes. Dessutom får sannolikt små barn mer gluten än tidigare genom ökad konsumtion av bl.a. pastarätter. Förändringarna har medfört att en relativt stor glutenmängd ofta introduceras ganska abrupt från 6 månaders ålder.

Har celiaki blivit vanligare hos befolkningen som helhet? Om så är fallet är det förstas mycket oroande och ytterst angeläget att snarast identifiera och om möjligt initiera förebyggande åtgärder. Det finns dock forskningsresultat som pekar i en annan riktning.

Vid genomgång av en grupp svenska "friska" blodgivare påvisades att 3,8 av 1 000, utan att de tidigare vetat om

det, hade tarmskada förenlig med celiaki. Detta talar för att många vuxna har celiaki utan att ha fått korrekt diagnos och därmed adekvat behandling. I en nyligen genomförd italiensk undersökning av 11-15-åriga ungdomar hittades ungefär samma höga nivå av tidigare odiagnostiserad celiaki vilket, till mångas förvåning, visar att Sverige kanske inte är unikt med sin höga celiakiförekomst.

Dessa båda undersökningar visar att den höga celiakiförekomst vi numera ser hos svenska småbarn inte nödvändigtvis behöver vara uttryck för en ökning i befolkningen som helhet. Förklaringen kan i stället vara att sjukdomen, med ändrade kostvanor, visar sig tidigt i livet då symtomen oftast är tydliga. Tillgången till blodprovsmetoder, som utan större olägenhet för barnet kan stärka en celiakimissstanke, har sannolikt också ökat benägenheten att utreda. Detta kan i så fall innebära att de personer som tidigare fick diagnosen efter småbarnsperioden, eller förblev odiagnostiserade, nu hittas redan tidigt i livet. Om så är fallet är detta en positiv förändring, eftersom obehandlad celiaki medför nedsatt hälsa och ökad cancerrisk. Framtiden kommer att ge det definitiva svaret, men det är angeläget att så snabbt som möjligt försöka besvara frågan genom ytterligare forskningsinsatser.

Under senare år har det, på grund av den ovan beskrivna problematiken, naturligtvis livligt debatterats om den rekommendation som sedan 1982 gäller för glutenintroduktion under spädbarnsåret bör ändras eller ej. Vid ett konsensusmöte diskuterades frågan ingående och beslut togs att inte föreslå någon ändring. Beslutet baserades på att kunskap fortfarande saknas om hur rekommendationen i så fall skulle ändras, och risken bedömdes överhängande att antalet personer med odiagnostiserad celiaki – återigen? – skulle kunna öka med stora nackdelar som följd.

Självklart vore det önskvärt att celiaki kunde förebyggas, men vi vet ännu inte hur detta skulle kunna åstadkommas annat än genom en livslång glutenfri kost, vilket av en rad skäl inte kan anses realistiskt. En fördel vore emellertid om insjuknandet kunde fördröjas till efter småbarnsperioden genom att introduktionen av gluten i kosten förskjuts till högre ålder. Mot detta talar att symtomen efter de första levnadsåren oftast är diffusa, vilket markant ökar risken för att diagnosen kan missas med betydande nackdelar som följd. Detta skulle kunna undvikas genom riksomfattande screening för celiaki via blodprovstagning med analys av t.ex. antikroppar mot gliadin. Tyvärr är de metoder som idag finns tillgängliga inte nog tillförlitliga för detta ändamål och dessutom kostsamma.

Anneli Ivarsson, Lars-Åke Persson och Olle Hernell

Uppgifter till texten CELIAKI

9. Vilket av följande symtom nämns i texten som ett möjligt tecken på celiaki?

- A Ständiga hungerkänslor.
- B Onormalt låg halt av antikroppar mot gliadin.
- C Överskott på proteiner.
- D Nedsatt motståndskraft mot infektioner.

10. Vilken av följande faktorer kan enligt texten vara en av förklaringarna till det ökade antalet konstaterade celiakifall i Sverige?

- A Det minskade glutenintaget bland barn efter sex månaders ålder.
- B Det stora mörkertalet vad gäller förekomsten av celiaki hos vuxna.
- C Den allmänt stegrade frekvensen för olika slags födoämnesintolerans.
- D De nya provtagningsmetoder som infördes på 1980-talet.

11. Finns enligt texten någon realistisk metod för att undvika att drabbas av celiaki, och i så fall vilken?

- A Ja, livslång behandling med immunologiska substanser som gliadin och endomysium.
- B Ja, senareläggning av glutenintroduktionen i kosten till tonåren.
- C Ja, livslång avhållsamhet från livsmedel som innehåller gluten.
- D Nej, någon realistisk metod är ännu inte känd.

12. Vilket av förslagen nedan passar bäst som rubrik till texten?

- A Celiaki - del av en större sjukdom?
- B Celiaki - ett övergående problem?
- C Celiaki - en ny folksjukdom?
- D Celiaki - symptom eller diagnos?

Högskoleprovet[©]

Svarshäfte nr.

BLOCK 4

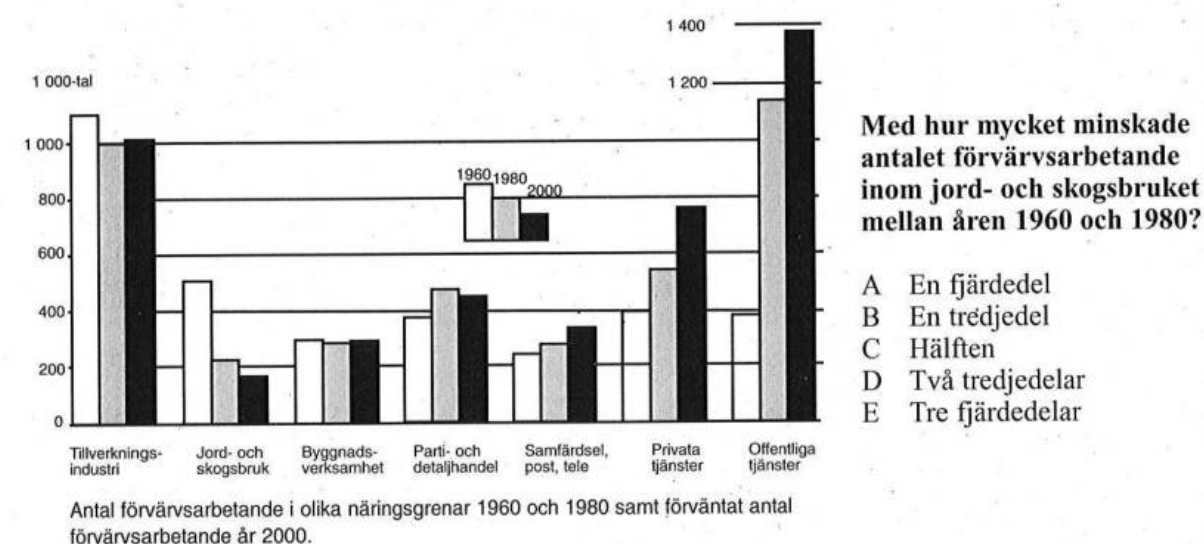
DELPROV 7 DTK e

Anvisningar

Provet innehåller diagram, tabeller, kartor och andra grafiska framställningar. Materialet är hämtat från olika källor. Eftersom det lyfts ut ur sitt ursprungliga sammanhang, har vissa tillägg ibland gjorts för att förklara en del begrepp och förhållanden.

Uppgifterna ska lösas med hjälp av den information som finns på respektive uppslag. Till varje uppgift finns det fem svarsförslag. Välj det som **bäst** besvarar frågan.

Övningsexempel

Antalet förvärvsarbetande inom jord- och skogsbruket var 1960 ungefär 500 000 och 1980 ungefär 230 000. Minskningen var ungefär 270 000, vilket är något mer än hälften av 500 000. Rätt svar blir alltså C, det svarsförslag som bäst besvarar frågan.

Alla svar ska föras in i svarshäftet. Det ska ske **inom** provtiden.

MARKERA TYDLIGT!

Om du inte kan lösa en uppgift, försök då att bedöma vilket svarsförslag som verkar mest rimligt.

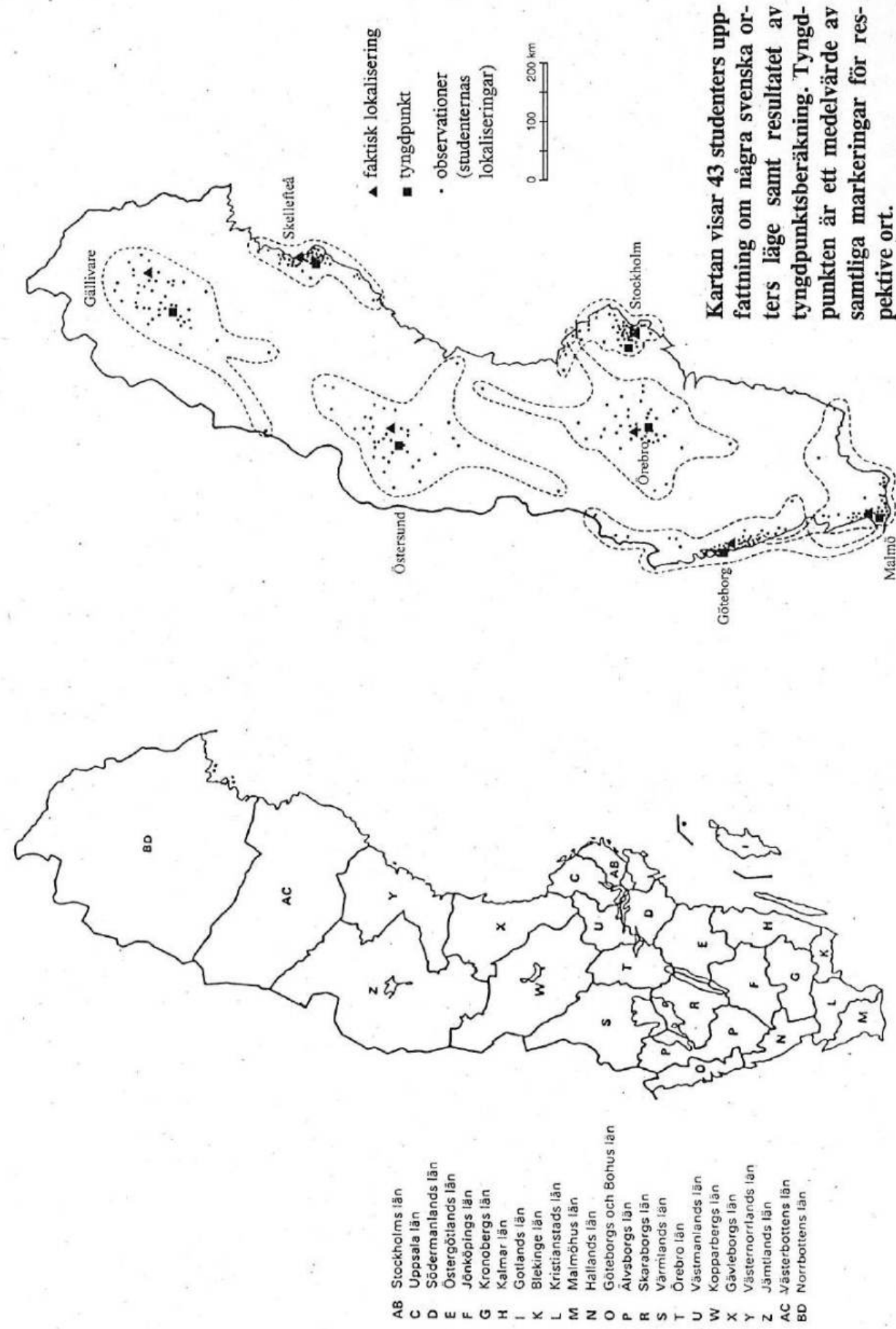
Du får inget poängavdrag om du svarar fel.

På nästa sida börjar provet som innehåller **20 uppgifter**.

PROVTID: 50 minuter

BÖRJA INTE MED PROVET FÖRRÄN PROVLEDAREN SÄGER TILL!

Tillstånd har inhämtats att publicera det upphovsrättsligt skyddade material som ingår i detta prov.

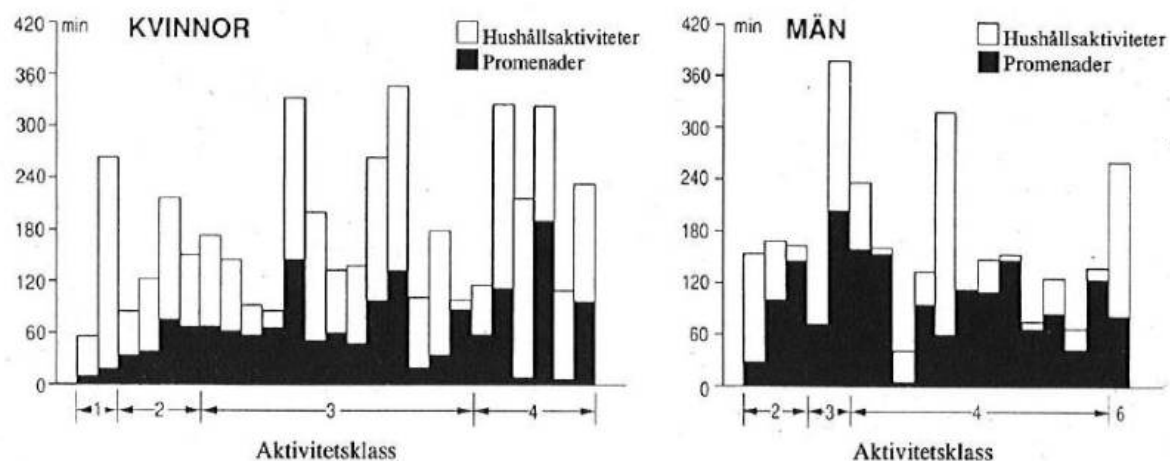
1. Ungefär hälften av studenterna har placerat Örebro i rätt län. De övriga studenternas placeringar återfinns i sju olika län. I vilka län återfinns de tre placeringar som ligger längst ifrån Örebros faktiska läge?

- A Uppsala, Kopparbergs och Jönköpings län
- B Jönköpings, Stockholms och Uppsala län
- C Gävleborgs, Östergötlands och Älvsborgs län
- D Jönköpings, Älvsborgs och Gävleborgs län
- E Gävleborgs, Uppsala och Jönköpings län

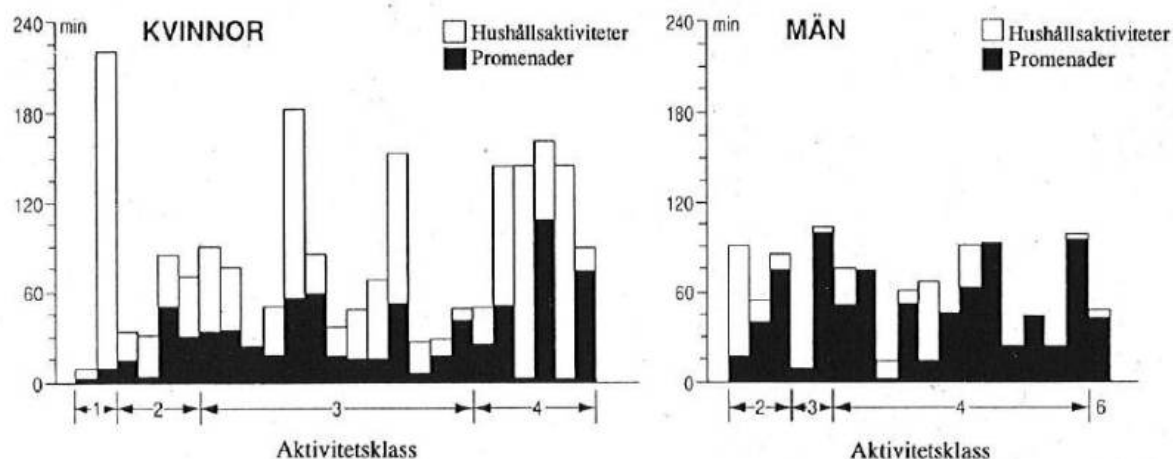
2. Hur stort är avståndet mellan Gällivares faktiska läge och den placering av Gällivare som av studenterna markerats längst därifrån?

- A 3 mil
- B 13 mil
- C 20 mil
- D 25 mil
- E 33 mil

ÄLDRES FYSISKA AKTIVITET

Tid för promenader respektive hushållsaktiviteter under en genomsnittlig dag för 25 kvinnor och 18 män i åldrarna 70-73 år. Aktivitetsklass anges för varje person och varje stapel representerar en person.

Tid för promenader respektive hushållsaktiviteter under vilka hjärtfrekvensen är lika med eller över genomsnittlig hjärtfrekvens för promenader. Diagrammen baseras på samma undersökningsgrupp som ovan.

Klassificering av fysisk aktivitet:

Aktivitetsklass	1: Knappast någon fysisk aktivitet alls
"	2: Mestadels stillasittande, ibland lättare fysisk ansträngning
"	3: Lättare fysisk ansträngning 2-4 timmar/vecka
"	4: Mera ansträngande motion 1-2 timmar/vecka
"	5: Mera ansträngande motion minst 3 timmar/vecka
"	6: Hård träning regelbundet och flera gånger i veckan

Klassificeringen baserad på uppgifter från undersökningspersonerna.

19. Vid insegling till en viss hamn sker lodning på fyra ställen. Lodet visar följande värden:

Ingen knop under vattenytan. Vid vattenytan blått flaggduksmärke.
 Ingen knop under vattenytan. Vid vattenytan lädermärke.
 1 knop närmast under vattenytan. Vid vattenytan slätmärke.
 Ingen knop under vattenytan. Vid vattenytan vitt flaggduksmärke.

Hurdana är djupförhållandena?

- A 4 m - 8 m - 11 m - 2 m
 B 4 m - 8 m - 13 m - 12 m
 C 8 m - 9 m - 13 m - 14 m
 D 14 m - 16 m - 3 m - 2 m
 E 14 m - 18 m - 9 m - 12 m

20. Hur många flaggduksmärken återfinns sammanlagt under vattenytan när lodet tar botten på 35 m djup?

- A 8
 B 9
 C 11
 D 12
 E 14

LODET

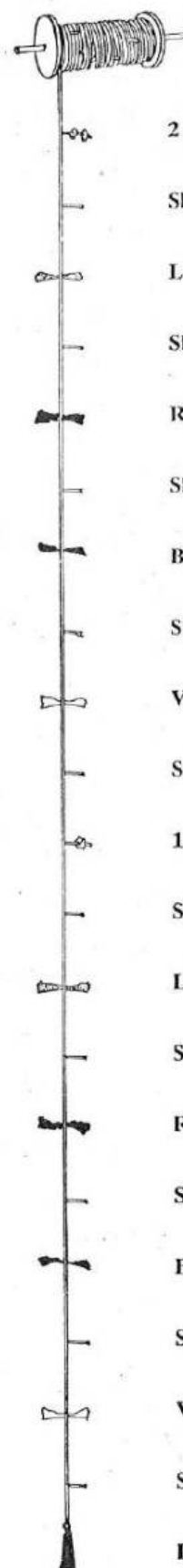
Att använda lod är ett gammalt sätt att ta reda på vattendjupet. När man t ex skall ankra måste man veta hur mycket kätting eller ankartåg man skickar ut. Vid gång i tät dimma och även vid många andra tillfällen kan man få god användning för lodet, t ex för att inte komma in på för grunt vatten.

På många handlod finns i botten på lodet en urgröpning, där man kan fästa talg. När lodet tar botten får man ett avtryck i talgen om det är bergbotten. Är det däremot sand, grus eller liknande botten fastnar en del av detta i talgen.

Det vanliga handlodet (se figuren) består av lod, lina och rulle. Lodet, som väger omkring 3 kg, är tillverkat av järn eller bly.

Linan är sedan gammalt uppmärkt (uppstucken) på följande sätt:

- Vid 10 m ett märke med 1 knop på, vid 20 m ett märke med 2 knopar osv.
- Vid 2 m och 12 m osv. ett vitt flaggduksmärke.
- Vid 4 m och 14 m osv. ett blått flaggduksmärke.
- Vid 6 m och 16 m osv. ett rött flaggduksmärke.
- Vid 8 m och 18 m osv. ett lädermärke.
- Vid varje udda meter t.o.m. 19 m ett slätmärke. Därefter inga slätmärken.

2 knopar	=	20 m
Slät-	märke	= 19 m
Läder-	"	= 18 m
Slät-	"	= 17 m
Rött flaggduks-	"	= 16 m
Slät-	"	= 15 m
Blått	"	= 14 m
Slät-	"	= 13 m
Vitt	"	= 12 m
Slät-	"	= 11 m
1 knop	=	10 m
Slät-	"	= 9 m
Läder-	"	= 8 m
Slät-	"	= 7 m
Rött	"	= 6 m
Slät-	"	= 5 m
Blått	"	= 4 m
Slät-	"	= 3 m
Vitt	"	= 2 m
Slät-	"	= 1 m
Lod	=	0 m

Lodlinans uppstickning

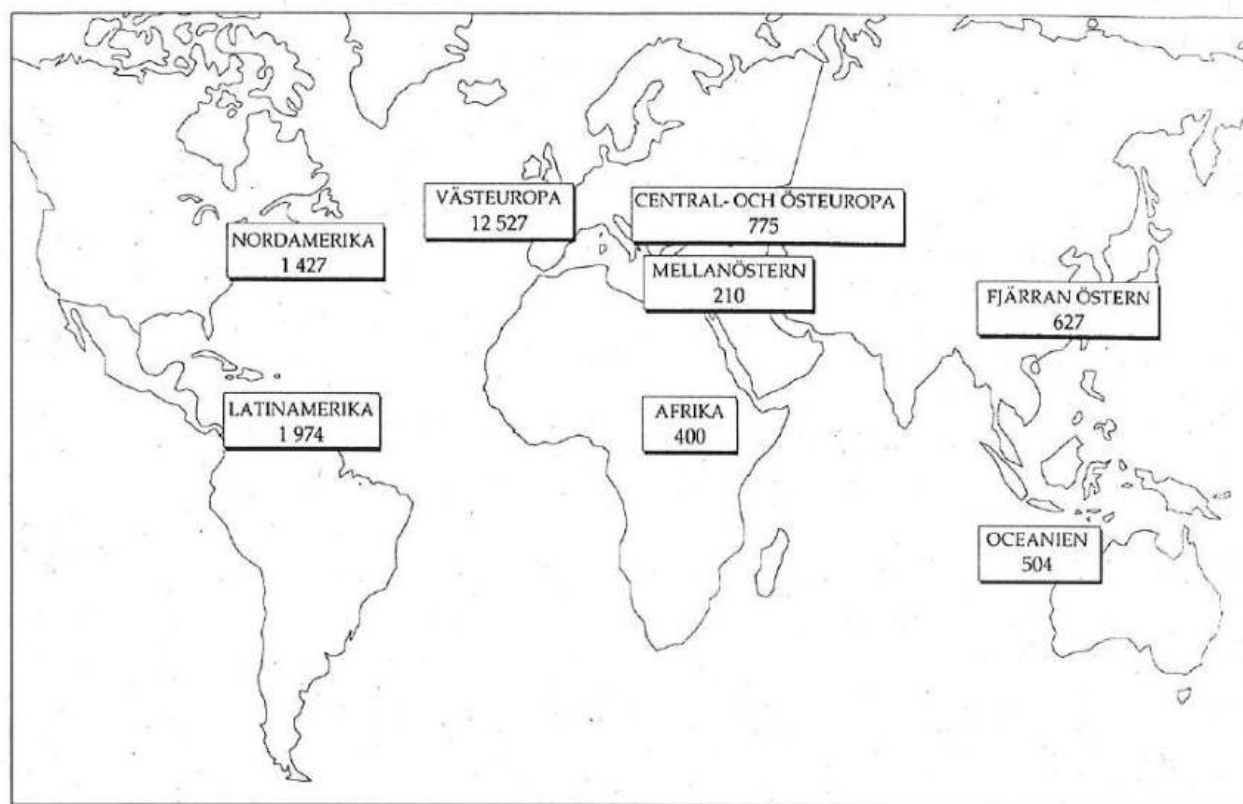
3. Vilket av svarsförslagen anger graden av fysisk aktivitet i den aktivitetsklass som omfattade flest kvinnor respektive män?

- A Mestadels stillasittande, ibland lättare fysisk ansträngning respektive lättare fysisk ansträngning 2-4 timmar/vecka
- B Lättare fysisk ansträngning 2-4 timmar/vecka respektive lättare fysisk ansträngning 2-4 timmar/vecka
- C Lättare fysisk ansträngning 2-4 timmar/vecka respektive mera ansträngande motion 1-2 timmar/vecka
- D Mera ansträngande motion 1-2 timmar/vecka respektive mera ansträngande motion 1-2 timmar/vecka
- E Mera ansträngande motion 1-2 timmar/vecka respektive hård träning regelbundet och flera gånger i veckan

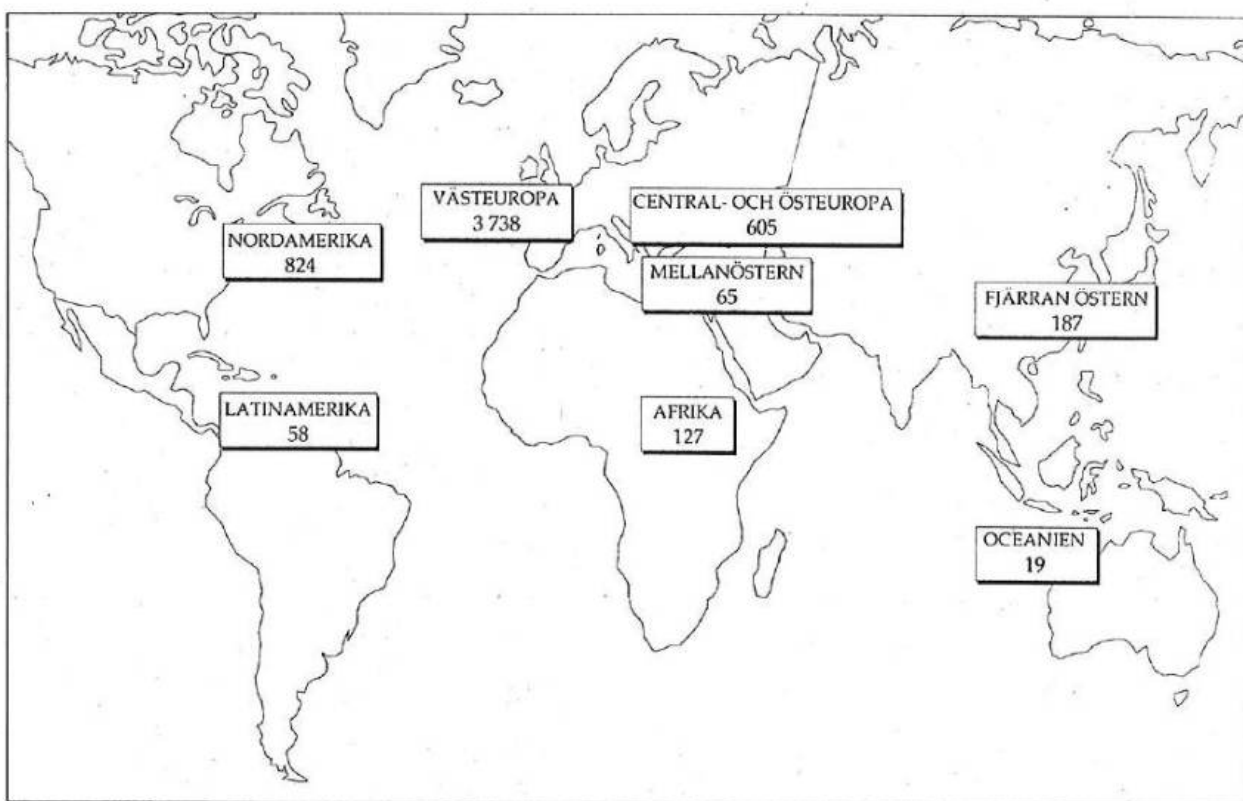
4. Hur lång tid i genomsnitt ägnade kvinnorna i aktivitetsklass 2 åt hushållsaktiviteter under en genomsnittlig dag?

- A 30 minuter
- B 50 minuter
- C 65 minuter
- D 90 minuter
- E 145 minuter

SVERIGES IMPORT OCH EXPORT AV LIVSMEDEL

Värdet av Sveriges livsmedelsimport 1992 fördelat på grupper av länder. Miljoner kronor.

Värdet av Sveriges livsmedellexport 1992 fördelat på grupper av länder. Miljoner kronor.

17. Hur stor andel av de kristna i världen var katoliker 1990?

- A En fjärdedel
- B En tredjedel
- C Två femtedelar
- D Tre femtedelar
- E Tre fjärdedelar

18. För vilken del av världen gäller följande beskrivning?

Antalet kristna var cirka 11 miljoner år 1900 och år 1990 var katolikerna den största gruppen kristna.

- A Afrika
- B Latinamerika
- C Nordamerika & Oceanien
- D Asien
- E Sovjet

VÄRLDENS RELIGIONER

Riktningar inom kristenheten i världen (1990)

med miljoner anhängare och dessas andel (%) av de kristna i respektive del av världen

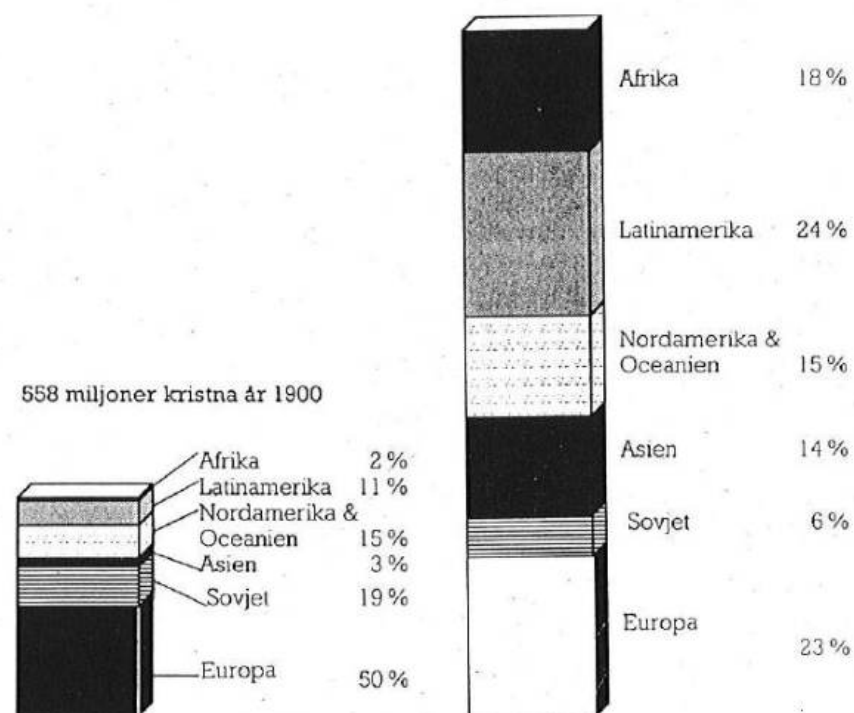
	Europa	Sovjet	Asien	Oceanien	Nordamerika	Latinamerika	Afrika
katoliker	261 (63%)	5 (5%)	119 (47%)	8 (36%)	96 (41%)	390 (93%)	117 (38%)
protestanter	74 (18%)	10 (9%)	78 (31%)	7 (33%)	95 (40%)	17 (4%)	83 (27%)
ortodoxa	36 (9%)	92 (86%)	4 (1%)	1 (2%)	6 (2%)	2 (0%)	27 (9%)
anglikaner	33 (8%)	0 (0%)	1 (0%)	6 (25%)	7 (3%)	1 (0%)	25 (8%)
andra kristna	8 (2%)	1 (0%)	51 (20%)	1 (3%)	32 (14%)	9 (2%)	58 (19%)
	412 (100%)	108 (100%)	253 (100%)	23 (100%)	236 (100%)	419 (100%)	310 (100%)

Märk: på grund av avrundningar blir summan av procentalen inte överallt exakt hundra procent.

Kristna i världen, år 1900 och 1990

1761 miljoner kristna år 1990

558 miljoner kristna år 1900

För tabellen och stapeldiagrammet gäller att Europa inte inkluderar någon del av Sovjet eller de baltiska staterna. Inte heller Asien inkluderar någon del av Sovjet.

Den vänstra stapeln i diagrammet avser förhållanden år 1900. Då existerade Sovjetunionen ännu inte. Här avser benämningen Sovjet snarast Tsarryssland.

Sovjetunionen upplöstes slutgiltigt år 1991.

Värdet av Sveriges import och export av livsmedel 1989-1992 fördelat på grupper av länder. Miljoner kronor (löpande priser). För 1992 anges även procent.

	IMPORT					EXPORT				
	1989	1990	1991	1992	Andel 1992, %	1989	1990	1991	1992	Andel 1992, %
EFTA	2 041	2 154	2 354	2 480	13,5	1 476	1 673	1 626	1 600	28,4
EU	7 497	8 397	9 269	9 808	53,2	2 016	2 278	2 204	2 103	37,4
Övriga Väst Europa	272	271	276	239	1,3	12	174	48	35	0,6
Central- och Östeuropa	579	693	764	775	4,2	330	505	364	605	10,8
Afrika	473	406	428	400	2,2	219	332	322	127	2,3
Mellanöstern	236	283	268	210	1,1	77	100	211	65	1,2
Fjärran Östern	681	665	689	627	3,4	428	365	182	187	3,3
Nordamerika	1 415	1 335	1 384	1 427	7,7	719	702	760	824	14,7
Latinamerika	2 451	2 400	2 276	1 974	10,7	227	133	224	58	1,0
Oceanien	352	389	430	504	2,7	22	27	21	19	0,3
TOTALT	15 998	16 993	18 138	18 444	100,0	5 526	6 287	5 962	5 623	100,0
INDUSTRI-LÄNDER ¹	11 693	12 702	13 831	14 550	78,9	4 452	5 024	4 762	4 660	82,9
UTVECKLINGS-LÄNDER ¹	3 493	3 259	3 331	2 914	15,8	691	742	735	340	6,0

¹Länder som tidigare hänförs till kategorin statshandelsländer (bl.a. Kina och länder i Östeuropa) har här varken räknats som industri- eller utvecklingsländer.

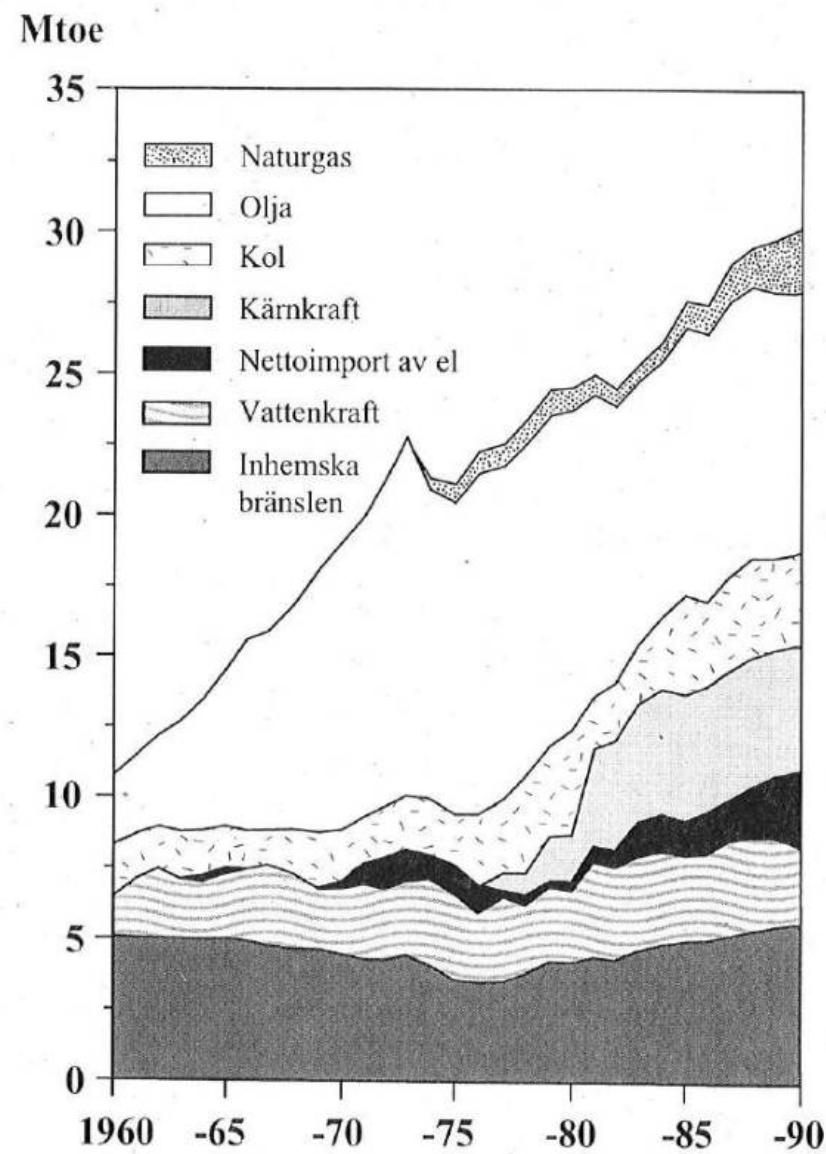
5. Hur stor andel av värdet av Sveriges totala import respektive export av livsmedel år 1992 avsåg icke-europeiska länder?

- A 22,8 respektive 27,8 procent
 B 25,1 respektive 22,5 procent
 C 27,8 respektive 22,8 procent
 D 29,1 respektive 33,3 procent
 E 32,0 respektive 33,6 procent

6. Hur stort var det sammanlagda värdet av Sveriges livsmedels-export till Efta, EU och övriga Väst Europa år 1990 jämfört med värdet av livsmedelsexporten till Central- och Östeuropa samma år?

- A 5 gånger så stort
 B 6 gånger så stort
 C 8 gånger så stort
 D 9 gånger så stort
 E 15 gånger så stort

ENERGIFÖRBRUKNINGEN I FINLAND 1960-1990

Finlands totala energiförbrukning under perioden 1960-1990. Materialet uppdelat på olika energikällor. Mtoe.

Mtoe = miljoner ekvivalenta oljeton primärenergi.

15. Vilken valuta avses?

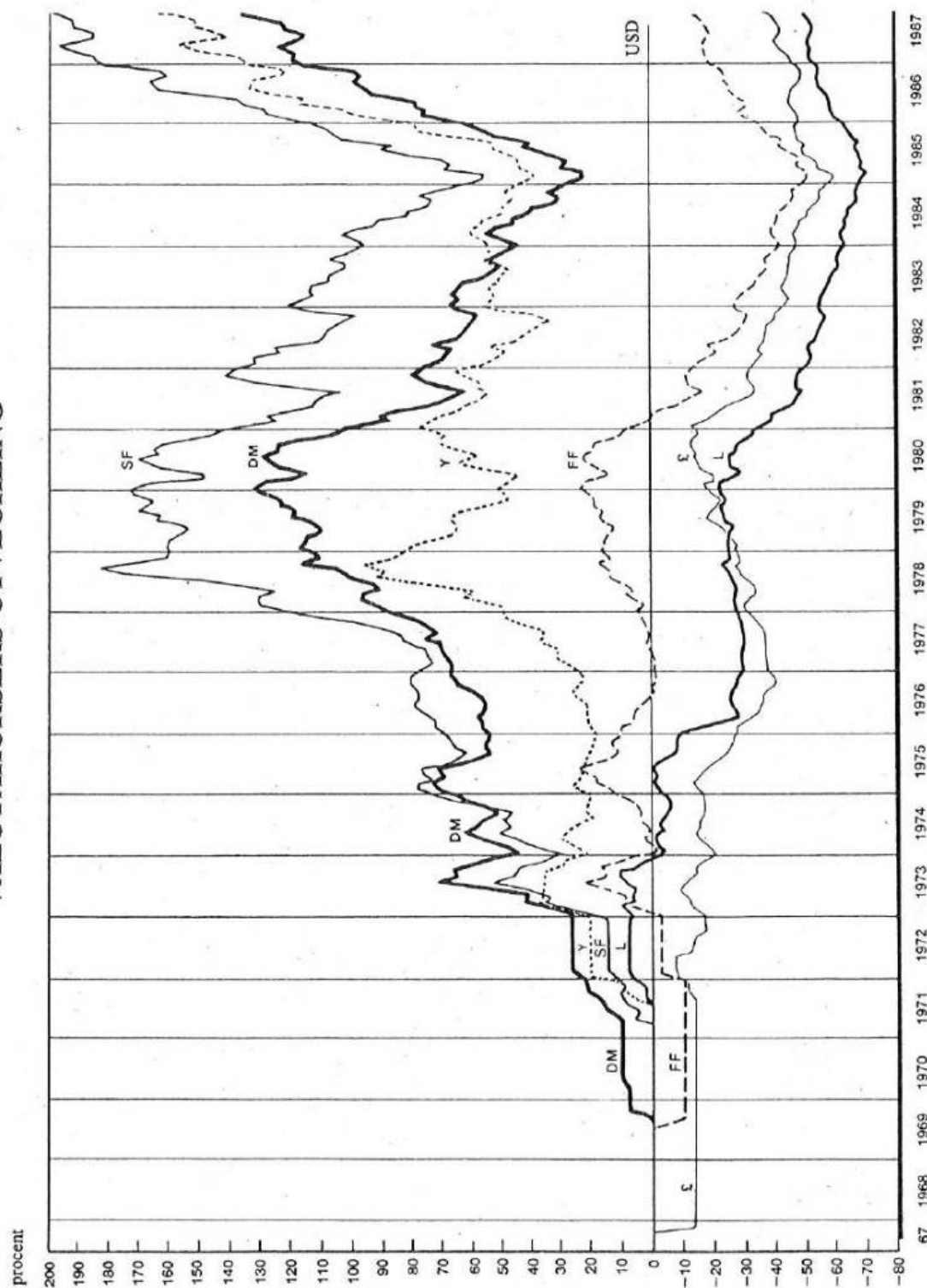
I mitten av 1976 och 1977 samt i början av 1981 var denna valutas värde i förhållande till US-dollar detsamma som i början av 1973.

- A Tysk mark
- B Yen
- C Fransk franc
- D Brittiskt pund
- E Lira

16. Vilket svarsförslag anger en tidpunkt då det krävdes 2 US-dollar för att köpa den mängd schweizerfranc som köptes för 1 US-dollar i början av 1971?

- A Början av 1973
- B Slutet av 1974
- C Slutet av 1977
- D Början av 1986
- E Slutet av 1987

VALUTAKURSERS UTVECKLING

Sex olika valutors kursutveckling i förhållande till US-dollar 1967-1987. För varje valuta anges kursutvecklingen gentemot US-dollar i procent av respektive valutas ingångsvärde.

7. Hur stor andel av den totala energiförbrukningen i Finland baserades på inhemska bränslen år 1965 respektive 1990?

- A 10 respektive 20 procent
- B 20 respektive 10 procent
- C 20 respektive 35 procent
- D 35 respektive 20 procent
- E 35 respektive 40 procent

8. Vilket år förbrukades den största mängden olja och hur stor var den?

	År	Mängd
A	1973	12,5 Mtoe
B	1973	22,5 Mtoe
C	1990	9,0 Mtoe
D	1990	27,5 Mtoe
E	1990	30,0 Mtoe

Lufttemperatur, antal frost dagar, största snödjup, nederbörd och molnighet vid ett antal svenska väderstationer under mars månad 1994, normalvärde 1961-1990 samt högsta och lägsta värden för mars månad från startåret¹⁾.

Station	(1) Antal år	Månadsmedelvärde, °C						Max - och min - temperatur, °C ²⁾						Största snödjup (cm)	Nederbörd, mm ⁴⁾				Antal frost dagar ³⁾	Antal frost dagar ⁵⁾								
		1994		Högsta sedan 1901		Lägsta sedan 1901		1994 (6)		Högsta sedan 1901		Lägsta sedan 1901			1994		Högsta sedan 1901				Lägsta sedan 1901							
		Normal 1961-90	Ar	Ar	Ar	Max	Min	Max	Min	Max	Min	Max	Min		Max	Min	Max	Min			Max	Min						
KARLSJUNDO	44	-8.9	-10.0	-3.2	20	-17.9	66	-4.5	-14.9	2.5	31	10.5	20	-28.5	27	-42.8	71	31	86	20	23	64	91	1	57	6	15	
NAIMAKKA	71	-7.5	-10.2	-4.4	59	-17.4	62	-4.5	-17.4	1.5	30	9.0	48	-31.0	27	-38.6	81	31	104	28	19	48	93	0	64	2	18	
TORNETRÄSK	69	-7.9	-8.2	-4.6	82	-12.9	91	-3.7	-12.2	2.7	31	7.5	73	-22.6	27	-30.1	81	31	90	15	23	48	93	1	74	0	23	
KATTIÄÄKK	55	-7.4	-9.0	-5.3	86	-13.2	71	-3.9	-12.0	2.2	6	7.0	86	-20.0	3	-29.2	81	31	154	49	51	178	93	6	70	0	23	
MUODOSLOMPOLO	50	-7.0	-8.5	-2.7	59	-14.7	66	-3.2	-12.9	5.0	31	11.2	79	-24.8	27	-40.1	71	31	89	39	27	73	91	2	64	7	14	
PAJALA	75	-7.8	-8.8	-2.0	59	-15.3	62	-2.1	-12.7	5.7	31	10.0	45	-28.3	3	-40.0	71	31	100	53	28	65	91	2	64	5	16	
LAINIO	25	-7.9	-8.6	-3.1	59	-14.6	62	-3.6	-12.8	3.8	31	11.5	34	-25.0	27	-40.2	71	31	80	43	27	78	91	1	64	4	17	
KIRUNA-ESSRANGE	94	-9.4	-10.1	-2.0	59	-16.5	81	-3.7	-15.1	4.5	30	8.4	74	-32.1	25	-42.0	71	31	97	34	26	70	91	1	64	4	17	
NIKKALUOKTA	50	-9.2	-10.1	-2.0	59	-16.5	81	-3.7	-15.1	3.6	28	8.4	74	-32.1	25	-42.0	71	31	97	34	26	70	91	1	64	4	17	
RITSEM	81	-6.3	-7.8	-3.7	86	-13.0	81	-2.7	-10.4	5.0	31	5.5	91	-15.9	27	-28.4	81	31	90	28	26	65	93	6	87	2	20	
KORPILOMBOLO	66	-6.6	-7.3	-2.7	67	-13.2	81	-2.2	-11.3	5.7	31	8.7	82	-24.0	27	-35.8	71	31	108	35	29	76	91	6	74	3	17	
ÖVERKALLIK-SVARTBYN	88	-6.5	-7.0	-2.5	92	-11.7	81	-2.7	-9.8	6.2	30	11.0	73	-31.5	3	-34.4	71	31	101	46	31	76	91	6	74	3	17	
PÄLKEM	70	-6.3	-6.7	-2.5	92	-11.7	81	-2.7	-9.8	5.0	30	8.5	93	-24.2	3	-32.0	71	31	130	66	36	86	91	5	74	3	17	
JOKKMOKK	69	-7.1	-6.8	-2.2	75	-12.8	81	-3.4	-11.6	6.6	31	10.6	43	-33.4	3	-36.8	71	31	95	24	24	51	91	1	56	4	13	
KYIKKIOKK	44	-6.7	-6.0	-0.4	59	-14.3	62	-1.9	-12.0	5.8	30	12.0	45	-29.2	3	-39.0	71	31	100	32	33	77	91	2	64	3	14	
ARIEPLOG	45	-7.9	-8.7	-2.0	59	-14.9	62	-2.2	-13.6	6.0	31	11.2	48	-29.3	3	-37.1	71	31	78	27	29	58	91	2	56	3	12	
VUOGGATJALME	22	-8.0	-8.7	-1.9	59	-15.8	62	-2.2	-13.6	4.3	31	13.0	45	-31.2	3	-45.8	71	31	86	24	28	83	53	1	56	2	12	
HAFARANDA	69	-7.1	-6.8	-2.2	75	-12.8	81	-3.4	-11.6	4.8	30	10.3	48	-27.2	3	-37.5	71	31	100	41	35	90	81	2	56	7	15	
STOROHAMN	44	-6.7	-6.0	-0.4	59	-14.3	62	-1.9	-12.0	8.5	30	11.1	93	-28.9	3	-32.3	81	31	97	43	32	80	66	1	56	4	13	
LULEÅ FLYGPLATS	44	-6.7	-6.0	-0.4	59	-14.3	62	-1.9	-12.0	8.5	30	11.1	93	-28.9	3	-32.3	81	31	97	43	32	80	66	1	56	4	13	
PITEÅ	88	-5.3	-5.7	-0.3	92	-13.8	62	-0.3	-10.1	8.0	30	11.8	45	-25.6	3	-33.3	66	31	75	38	31	66	66	0	56	4	16	
RONNSKÄR	72	-6.7	-6.3	-2.0	89	-12.2	81	-0.1	-13.1	8.2	31	11.0	73	-31.5	3	-34.4	71	31	90	33	29	51	91	4	74	7	12	
ÄLVSBY	56	-5.1	-5.4	-1.2	67	-11.1	62	-0.3	-10.0	7.2	31	11.0	78	-28.0	3	-34.1	71	31	87	24	36	75	68	1	64	7	12	
FÄLLFORS	91	-8.1	-10.0	-3.2	20	-17.9	66	-4.5	-14.9	6.0	30	14.8	31	17.0	48	-8.7	1	-19.2	42	11	63	36	92	13	1	64	4	16
ABRAUR	27	1.6	6.0	9.0	90	-4.3	42	5.5	0.0	14.8	31	17.0	48	-8.7	1	-19.2	42	11	63	36	92	13	1	64	4	16		
GÖTEBORG	19	1.2	5.6	9.0	90	-4.3	42	3.2	0.5	8.7	31	13.5	72	-8.5	1	-13.2	87	9	70	38	93	78	0	64	2	14		
VINGÅ	19	1.3	5.4	9.0	90	-2.4	87	3.5	0.4	8.5	31	13.0	74	-7.0	1	-13.2	87	9	70	38	93	78	0	64	2	14		
NIDINGEN	12	0.3	4.1	9.0	90	-6.7	42	2.9	-0.2	6.6	31	11.3	73	-5.7	1	-20.1	42	13	30	32	32	97	9	2	69	2	17	
HÖRUG	23	0.8	5.8	9.0	90	-6.7	42	5.7	-0.5	13.2	30	19.7	90	-5.0	1	-22.5	42	15	45	26	29	101	9	2	69	2	17	
KALMAR	23	0.8	5.8	9.0	90	-6.7	42	5.7	-0.5	13.2	30	19.7	90	-5.0	1	-22.5	42	15	45	26	29	101	9	2	69	2	17	
ÖLANDS SÖDRA UDDE	19	0.9	4.8	9.0	90	-3.6	87	3.5	0.5	6.3	31	10.7	61	-3.9	1	-15.6	87	9	39	28	64	79	3	43	2	14		
BREDÅKRA	46	2.2	0.8	5.0	90	-3.3	87	5.4	-0.7	13.4	30	19.0	68	-7.5	22	-20.5	86	16	36	68	38	66	73	4	64	1	22	
UNGSÅKRA	72	2.1	0.9	5.2	90	-3.4	87	3.4	0.8	7.0	31	10.3	73	-3.0	1	-16.1	87	8	59	31	66	89	8	84	6	16		
VÄXJÖ	15	0.4	5.5	38	-7.4	42	4.6	-1.3	14.1	31	20.0	65	-8.5	1	-29.8	42	15	34	79	41	84	40	2	64	2	18		
KARLSHAMN	3.0	1.4	6.3	38	-5.1	42	6.2	0.0	13.6	30	20.2	68	-7.0	21	-19.5	42	15	34	79	37	75	14	3	64	2	18		
HANO	2.1	1.0	5.4	9.0	90	-3.1	47	4.4	0.5	10.5	30	15.3	65	-4.0	1	-15.0	87	9	28	53	35	92	47	4	69	3	17	
TORUP	72	1.7	0.4	4.7	90	-3.3	87	5.2	-1.4	13.8	31	19.3	73	-10.6	21	-22.3	86	15	43	197	68	146	78	10	80	3	17	
ÖSBY	53	1.8	0.6	5.5	38	-7.1	42	5.5	-1.0	12.6	30	20.1	68	-8.9	21	-26.1	42	16	42	173	67	92	81	3	64	3	18	
LJUNGBYHED	44	3.0	1.4	5.8	90	-2.8	58	6.0	0.3	13.0	31	19.5	68	-7.4	21	-23.5	47	10	26	117	55	105	70	3	64	2	16	
GLOMMEN	70	2.0	1.4	5.5	90	-2.3	87	4.2	0.2	10.8	31	15.8	74	-7.8	1	-14.4	87	11	83	47	11	111	78	12	84	3	16	
HALMSTAD	78	2.3	1.5	5.5	90	-2.0	87	5.0	-0.3	13.1	31	17.4	90	-8.2	1	-17.1	86	11	34	116	52	107	81	11	84	1	21	
KULLEN	22	1.4	5.5	9.0	90	-4.2	42	4.0	0.8	10.5	31	14.5	90	-5.2	1	-19.6	42	7	58	39	95	78	5	64	4	16		
BARKÅKRA	45	2.5	1.8	5.9	90	-2.9	58	5.5	0.0	13.5	31	18.5	73	-6.6	1	-15.3	86	11	28	95	45	84	83	3	64	2	15	
HELSINGBORG	48	3.3	2.1	6.3	90	-1.9	58	5.4	1.4	11.3	30	18.0	68	-4.0	1	-13.0	87	6	28	77	38	82	83	5	64	4	17	
KRISTIANSTAD-EVERÖD	61	3.3	1.3	5.9	90	-2.8	87	6.5	0.5	14.8	30	19.0	90	-6.5	22	-18.0	86	10	28	81	37	53	92	8	64	4	17	
SANDHAMMAREN	66	2.5	1.3	5.3	90	-2.4	87	4.9	0.4	8.5	30	15.8	90	-7.8	22	-18.1	87	11	21	83	38	78	70	8	64	2	17	
LUND	35	2.7	1.9	6.0	90	-4.4	42	6.2	1.2	12.2	30	19.2	68	-4.1	21	-17.2	42	8	15	65	45	102	70	6	84	3	17	
STURUP	72	2.7	1.3	5.5	90	-2.5	87	5.4	0.2	10.9	30	16.0	90	-6.8	21	-18.1	87	12	14	98	46	97	83	13	84	2	21	
MALMÖ	36	3.6	2.1	6.5	90	-4.5	42	6.0	1.5	11.7	31	19.5	68	-3.7	1	-23.3	42	6	56	32	32	85	37	3	69	3	16	
FÄLSTERBO	31	1.7	5.8	9.0	90	-4.4	42	4.8	1.6	9.3	30	13.7	74	-2.5	1	-18.0	47	7	52	52	32	85	37	3	69	3	16	

9. Hur stor var andelen kvinnliga försäljare (detaljhandel) 1990 jämförd med andelen manliga?

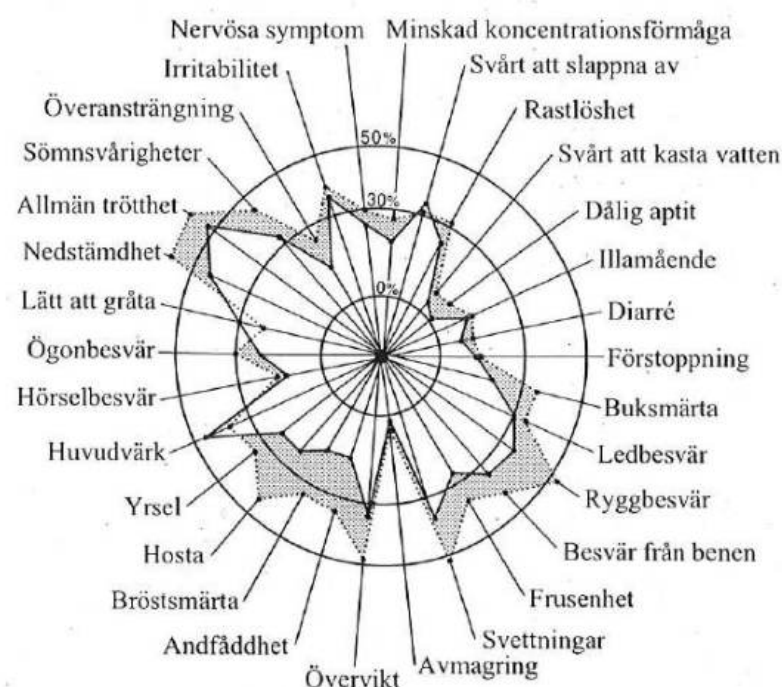
- A En tredjedel så stor
B Hälften så stor
C Dubbelt så stor
D Tre gånger så stor
E Fyra gånger så stor

10. Vilket av de mansdominerade yrkena hade 1990 den lägsta genomsnittliga månadslönen?

- A Övr. m. bygg- och anl.arbete
B Last- och pakethälsförare
C Försäljare (detaljhandel)
D Städare m.fl.
E Säljare (partihandel)

AMALGAM OCH HÄLSA

Inom ramen för den så kallade Kvinnoundersökningen i Göteborg, som genomfördes för fjärde gången 1992-93, undersöktes huruvida förekomsten av amalgamfyllningar påverkade de deltagande kvinnornas hälsa och välbefinnande. I studien ingick en omfattande medicinsk undersökning, där deltagarna bland annat tillfrågades om de hade eller hade haft något/några av 30 specifika symtom och besvär under de senaste tre månaderna. Förekomsten av de olika symtomen sattes sedan i relation till antalet amalgamfyllningar hos de medverkande, vilket hade räknats vid den odontologiska undersökning som ingick i samma studie.

Förekomsten av 30 symtom hos 50-åriga kvinnor med ≥ 20 amalgamfyllningar jämfört med kvinnor i samma ålder med 0-4 amalgamfyllningar. Andelen för gruppen med ≥ 20 amalgamfyllningar (begränsad av heldragen linje) respektive gruppen med 0-4 amalgamfyllningar (begränsad av prickad linje) motsvaras av avståndet till den innersta cirkeln. Skuggat område när symtomen var vanligare hos kvinnor med 0-4 amalgamfyllningar. Andel i procent.

11. Hur stor andel av de tillfrågade med 0-4 amalgamfyllningar uppgav symtommet ryggbesvär?

- A 15 procent
- B 20 procent
- C 25 procent
- D 35 procent
- E 50 procent

12. I gruppen kvinnor med ≥ 20 amalgamfyllningar var symtommet "allmän trötthet" ungefär dubbelt så vanligt som ett av nedanstående symtom. Vilket?

- A Överansträngning
- B Minskad koncentrationsförmåga
- C Svårt att slappna av
- D Frusenhet
- E Andfåddhet

21. En godispåse som hette fifty-fifty innehöll två sorters karameller, lakrits och hallon. Tio karameller åts upp. Påsen innehöll från början 35 hallonkarameller. **Hur många lakritskarameller innehöll påsen från början?**

- (1) När de 10 karamellerna ätits upp fanns det lika många lakrits- som hallonkarameller.
 (2) När de 10 karamellerna ätits upp fanns det 32 hallonkarameller kvar.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

22. Den svenska marknaden för trähus krympte under första halvan av 80-talet. Under år 1984 byggdes 1 500 färre trähus än året innan. **Hur många trähus byggdes under år 1984?**

- (1) Antalet nybyggda trähus var 10 procent lägre år 1984 än år 1983.
 (2) Om man år 1984 hade byggt 11,1 procent fler trähus än vad man faktiskt gjorde, skulle man ha byggt lika många trähus som år 1983.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

PROVET ÄR SLUT. OM DU HAR TID ÖVER, GÅ TILLBAKA OCH KONTROLLERA DINA SVAR.

Högskoleprovet ©

Svarshäfte nr.

BLOCK 1

DELPROV 1 NOG e

Anvisningar

Varje uppgift innehåller en fråga markerad med fet stil. Uppgiften kan även innehålla viss information. Därefter följer två påståenden, (1) och (2), som också innehåller information. Din uppgift är att avgöra hur mycket information, utöver den som anges i inledningen, som behövs för att besvara frågan. Prova de olika svarsförslagen noggrant innan du besvarar frågan.

A i (1) men ej i (2) =	Den information som ges i (1) är tillräcklig. Enbart informationen i (2) räcker inte till.
B i (2) men ej i (1) =	Den information som ges i (2) är tillräcklig. Enbart informationen i (1) räcker inte till.
C i (1) tillsammans med (2) =	För att få tillräcklig information <i>måste</i> man använda både påstående (1) och (2). Enbart (1) eller enbart (2) ger ej tillräcklig information.
D i (1) och (2) var för sig =	Antingen (1) eller (2) kan användas, eftersom båda var för sig innehåller tillräckligt mycket information.
E ej genom de båda påståendena =	Inte ens genom att nyttja både (1) och (2) kan man få tillräcklig information.

Övningsexempel

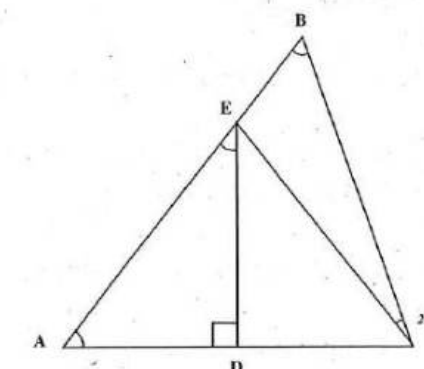
ED är mittpunktsnormal till AC, dvs. är vinkelrät mot AC och delar denna sträcka i två lika stora delar. **Hur stor är vinkeln ABC?**

(1) Vinkeln CAB är 52°

(2) Vinkeln AED är 38°

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

Eftersom vinkelsumman i en triangel är 180° räcker informationen i påstående (1) för att besvara frågan. Informationen i påstående (2) är också tillräcklig. Eftersom båda påståendena var för sig innehåller tillräcklig information är svarsförslag D rätt.

Alla svar ska föras in i svarshäftet. Det ska ske **inom** provtiden.

MARKERA TYDLIGT!

Om du inte kan lösa en uppgift, försök då att bedöma vilket svarsförslag som verkar mest rimligt.

Du får inget poängavdrag om du svarar fel.

På nästa sida börjar provet som innehåller 22 uppgifter.

PROVTID: 50 minuter

BÖRJA INTE MED PROVET FÖRRÄN PROVLEDAREN SÄGER TILL!

1. Den genomsnittliga vikten för ett ägg är 60 g. 10 procent av vikten utgöres av skal, 60 procent av vita och 30 av procent gula. **Hur många ägg konsumerar vi i genomsnitt per år och person?**

- (1) Vi äter lika många kokta som stekta ägg. Dessa ägg utgör hälften av antalet ägg som vi konsumerar.
- (2) Hälften av antalet ägg som vi konsumerar ingår i t ex mat och bakverk. Detta motsvarar 6,75 kg ägg per person och år.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

2. Sverige indelas i Götaland, Svealand och Norrland. **Hur stor andel av Sveriges befolkning bor i Norrland?**

- (1) Hälften av Sveriges befolkning bor i Götaland och en tredjedel i Svealand.
- (2) Det bor dubbelt så många personer i Svealand som i Norrland och tre gånger så många i Götaland som i Norrland.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

19. Herr och fru Jonsson gifte sig för 18 år sedan. **Hur gammal var herr Jonsson vid giftermålet?**

- (1) Vid giftermålet var herr Jonsson tre gånger så gammal som sin fru.
- (2) I dag är fru Jonsson hälften så gammal som sin man.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

20. Under fyra dygn värpte hönsen i ett hönseri 310 ägg/dygn i medeltal. **Hur många ägg värpte hönsen under det fjärde dygnet?**

- (1) Totalt värpte hönsen 1240 ägg.
- (2) Under de två första dyggen värpte hönsen 311 ägg/dygn i medeltal. Under de två sista dyggen värpte hönsen 309 ägg/dygn i medeltal.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

17. P, Q och R är tre olika heltal skilda från 0. Är produkten av de tre talen ett udda eller jämnt tal?

(1) P, Q och R är på varandra följande heltal, dvs $Q = P-1$ och $R = P-2$.

(2) $P > Q > R$

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

18. Vid en cykeltävling fick 1/15 av de tävlande punktering. Hur många var det som fick punktering?

(1) De som inte fick punktering var 14 gånger fler än de som fick punktering.

(2) 280 av de tävlande fick inte punktering.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

3. I en bakteriekultur ökade antalet bakterier med en fast procentsats varje minut. Hur många bakterier fanns i kulturen från början?

(1) Under en viss minut var bakterieökningen $4,3 \cdot 10^6$.

(2) Antalet bakterier ökade med 2,25 procent varje minut.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

4. $A=B/C$. $X=Y/Z$. Alla tal är positiva heltal. Vilket av talen A eller X är störst?

(1) $B-Y=0$

(2) $C-Z=2$

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

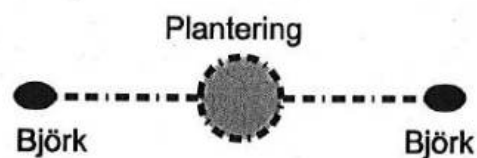
5. Ett modelltåg kör med konstant hastighet runt på ett spår. **Hur långt är spåret?**

- (1) Efter 10 sekunder har tåget förflyttat sig $\frac{1}{4}$ av spåret.
 (2) Efter 25 sekunder har tåget förflyttat sig $\frac{5}{8}$ av spåret.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

6. Avståndet mellan två björkar i en park är 200 meter. Exakt mitt emellan dessa två björkar ligger en cirkelformad blomplantering som inte får beträdas. **Hur stor är blomplanterings area?**

- (1) Det kortaste avståndet från blomplanteringen till respektive björk är 95 meter.
 (2) Den prickade vägen mellan björkarna runt planteringen (till höger eller vänster) är 2,9 procent längre än avståndet mellan björkarna.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

15. En kork och en flaska väger tillsammans 105 g. **Hur mycket väger korken respektive flaskan?**

- (1) Korkens vikt är 5 procent av flaskans vikt.
 (2) Flaskan väger 95 g mer än korken.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

16. ABC är en rätvinklig triangel. **Hur stor är triangelns area?**

- (1) Sidornas längder förhåller sig som 3:4:5.
 (2) Två av triangelns sidor är tillsammans 20 cm.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

13. Den 1 april höjdes priset på en möbel med 15 procent. Vid en realisation den 1 september såldes möbeln till ett rabatterat pris. **Hur mycket kostade möbeln före den 1 april?**

- (1) Vid realisationen den 1 september var möbeln 380 kr billigare än den var före den 1 april.
- (2) Vid realisationen den 1 september var möbeln 19 procent billigare än den var före den 1 april.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

14. Tre trafiksignaler visar rött ljus oberoende av varandra. På sin väg hem passerar Kalle dessa tre signaler. **Vilken är sannolikheten att Kalle på väg hem får stanna för rött ljus vid minst två signaler?**

- (1) Sannolikheten att Kalle ska få stanna för rött ljus dubblas för varje signal som han passerar.
- (2) Sannolikheten att Kalle får stanna för rött vid första signalen är 0,2.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

7. Ett höghus med hiss har våningsplan med nummer från -2 till 12, se figur. Anita åker hiss mellan våningsplanen. Hon stiger av hissen i gatuplanet, dvs våning 0. **Från vilken våning startade Anita sina hissfärder?**

- (1) Först åkte hon tre våningar nedåt. Därefter åkte hon fem våningar uppåt, tio våningar nedåt och slutligen två våningar nedåt, varefter hon steg av i gatuplanet.
- (2) Efter att ha åkt nedåt och uppåt med hissen åkte hon till slut 12 våningar nedåt, varefter hon steg av i gatuplanet.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

8. I en tävling deltog ett visst antal personer. 10 procent av deltagarna gick till final och av dem fick 20 procent pris. **Hur många deltog i tävlingen?**

- (1) 15 personer fick pris.
- (2) 75 deltagare gick till final.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

- ☐ 12
- ☐ 11
- ☐ 10
- ☐ 9
- ☐ 8
- ☐ 7
- ☐ 6
- ☐ 5
- ☐ 4
- ☐ 3
- ☐ 2
- ☐ 1
- ☐ 0
- ☐ -1
- ☐ -2

9. Index används för att visa förändring över tid. År 1981 var index för timlönen 100. **Vilket indextal svarar mot timlönen år 1988?**

- (1) Timlönen år 1988 var 50 procent högre än år 1981.
 (2) År 1988 var timlönen 65 kr.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

10. *Body Mass Index*, (BMI) används för att avgöra om en person är under-, normal- eller överviktig i förhållande till sin längd. Om kroppsvikten är V kg och längden är L m får vi formeln $BMI = V / L^2$. **Hur mycket får Tomas högst väga för att inte vara överviktig?**

- (1) En person är överviktig om $BMI > 25$.
 (2) Tomas är 188 cm lång.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

11. I en bostadskö fanns ett visst antal personer. En person som erhåller bostad stryks från kölistan. **Hur många personer finns i kön?**

- (1) Om 12 av de personer som finns i kön får bostad, samtidigt som ytterligare 10 personer ställer sig i kön, skulle antalet i kön minska med 5 procent.
 (2) Om alla som stått i kön i ett år får bostad minska kön till hälften.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

12. En affärsman hade sålt 33 m tyg från en tygrulle. **Hur många meter tyg fanns på tygrullen från början?**

- (1) Från början var tygrullen värd 5500 kr.
 (2) När 25 procent av tyget på rullen sålts var återstoden värd 4125 kr.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena